

İSA-MESİH'İN ÖLÜMDEN DIRİLMESİ HAKİKAT Mİ MİTOLOJİ Mİ? İsa'nın Ölümünden Dirilişi ve Taraftarlarına Görülmesiyle İlgili Rivayetlerinin Tarihsel Açıdan Değerlendirilmesi

Doç. Dr. Mahmut AYDIN*

ÖZET

İsa-Masih'in ölümünden dirilmesi inancı günümüz Hıristiyanlığının bel kemiğini oluşturmaktadır. Dahası bu inancın hem kilise hem de Hıristiyan teolojisindeki önemi çok büyüktür. Kilise, otoritesini ölümünden dirilen ve göğe yükseldiğine inanılan İsa-Masih'in havarilerine bahsettiği otoriteden/yetkiden almaktadır. Ölümünden dirilen İsa, teolojik epistemolojinin bir garantisi olarak akademik teolojiye hizmet etmektedir. İsa'nın çarmıha gerilmesinin üçüncü gününde ölümünden dirildiği yönündeki inancın Hıristiyan düşüncesindeki bu öneminden dolayı günümüz Hıristiyanlığındaki hemen her konunun İsa'nın ölümünden dirilmesi ve göğe yükselmesi olayına bağlı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu yazımızda Hıristiyanlık için bu denli önemli olan İsa'nın ölümünden dirilmesi olayını ele alarak bu olayla ilgili kutsal kitap rivayetlerini tarihsel açıdan değerlendirip İsa'nın akıbetinin ne olduğu sorusunu yanıtlamaya çalıştık. Bunu yaparken kendimize şu soruları soracağız. İsa gerçekten ölümünden dirildi mi? Dirildiyse nasıl dirildi? Dirilme olayının görgü tanıkları var mı? Yoksa İsa'nın öldüğünü bir türlü kabul edemeyen taraftarları, bağlılıkları nedeniyle onu imanlarında mı diriltmiştir? Ya da çarmıhta yaşadığı acı ve ıstıraptan dolayı bayılan İsa, kaya mezara kapatıldıktan sonra kendine gelince havarileri bu durumu ölümünden dirilme olarak mı anlamıştır? Çalışmamızın sonunda konuyla ilgili şu temel sonuçlara ulaştık: İsa'nın ölümünden dirilmesi ölen bedeninin tekrar yaşam kazanması değil, ilk taraftarlarının gözünde şekil değiştirmesi ve aşkınlaşması anlamına gelmektedir. Bundan dolayı Hıristiyan düşüncesinde İsa'nın ölümünden dirildiğine iman onun ölen bedenine ne olduğuna bağlı değildir. İsa'nın ölümünden dirilmesi ilk Paskalya Pazarında yani İsa'nın çarmıha gerilmesinin üçüncü gününde olan bir olay değil, ilk Hıristiyan cemaati içinde daha sonraları ortaya çıkan bir inanç konusudur. Yeni-Ahit kaynakları İsa'nın ölümünden dirilmesini ve taraftarlarına görünmesiyle ilgili ilk Hıristiyan toplumunda ortaya çıkan farklı rivayetleri ve tecrübeleri nakletmekte yoksa söz konusu olayın nasıl vuku bulduğunu görgü tanıklarına başvurarak tasvir etmemektedir.

Anahtar Kavamlar: İsa-Masih, İsa-Masih'in Ölümünden Dirilmesi, Ölümünden Dirilen İsa'nın Taraftarlarına Görülmesi, Boş Mezar, Pavlus, Petrus, Yakup, Mecdeli Meryem, İsa'nın Göğe Yükselmesi

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Öğretim Üyesi

ABSTRACT**RESURRECTION OF JESUS-CHRIST IS A REALITY OR MYTH?****A Historical Evaluation of Christian Accounts Concerning Resurrection and Appearances of Jesus-Christ to His Followers**

As is well know the resuurrection of Jesus is the central point of the Christianity. Its significance in the church and in theology is immense. Since the church derives its right to exist from the authority bestowed on it by the resurrected and ascended Christ and this Christ stil serves academic theology as a guarentee for theological epistemology. By taking into account the significance of issue of the resurrection of Jesus from dead after his cruxifiction we can say that in today's Christianity everything quite simply depends on the event of the resurrection of Jesus. Because of this importance of this event for Christianity we wanted to answer what really happened to Jesus after his cruxifiction by the Roman governer Pontus Pilatus by analysing deeply Christian accounts which are found both canonic and non-canonic sacred writings and evaluate them from the historical point of view. In the end of our examination of these sources we reached the following conclusion. The resurrection of Jesus did not involve the resusciation of his body after his dead. Belief in Jesus's resurrection did not depend on what happened to his body. The resurrection was not an event that happened on the first Easter Sunday. Since the earlier strata of the New Testament contain no appearance stories of Jesus to his followers, it does not seem necessary for Christians faith to believe the literal veracity of any of the later narratives concerning this event.

Key words: Jesus-Christ, Resurrection of Jesus-Christ, Appearance of Jesus to His Followers, The Empty Tomb, Paul, Peter, Jacob, Mary of Magdala, ascension of Jesus.

Giriş

Bilindiği üzere geleneksel Hıristiyan inancına göre İsa, elçiliğinin son dönemlerinde MS. 30 yıllarında Kudüs'teki kutsal mabette bazı olaylara ve karışıklıklara sebebiyet verdiği için dönemin Roma valisi tarafından kargaşa, anarşi ve isyan çıkarmakla suçlanarak çarmıh cezasına çarptırılmış ve idam edilmiştir. Ölümünün üçüncü gününde ise ölümden dirilmiş, taraftarlarına görünmüş ve daha sonra da göğe yükselmiş ve dünyanın sonuna doğru da tekrar yeryüzüne gelip ona tabi olanlarla birlikte bin yıl sürecek bir Tanrısal Krallık tesis edecek bir figürdür. Bu geleneksel inanç günümüz Hıristiyanlığının inanç bildirgesi olarak kabul edilen İznik-Kadıköy akidesinde de şu şekilde yansımaları bulmaktadır: "...üçüncü günde ölümden dirilmiş ve göğe yükselmiştir... Yaşayanları ve ölüleri yargılamak için muzaffer bir şekilde tekrar gelecektir." Bu inanç günümüz Hıristiyanlığının bel kemiğini oluşturmaktadır. Dahası bu inancın hem kilise hem de Hıristiyan teolojisindeki önemi çok büyüktür. Kilise, otoritesini ölümden dirilen İsa'nın havarilerine bahsettiği otorite-

den/yetkiden almaktadır. Ölümden dirilen İsa, teolojik epistemolojinin bir garantisi olarak akademik teolojiye hizmet etmektedir. İsa'nın ölümden dirilmesi inancının Hıristiyan inancı için olan bu önemini daha net olarak ortaya koymak için Hıristiyan teologlarından yaptığımız şu alıntılarını okuyucunun dikkatine sunmak istiyoruz:

İsa'nın ölümden dirilmesi sorunu, Hıristiyan inancının önemli bir sorunu, hatta en önemli sorunudur. Sıradan Hıristiyanlar bu gerçeğin nadiren farkında olmasına rağmen, inancın ve teolojinin diğer sorunlarına bu sorun tarafından karar verilmektedir.¹

Hıristiyanlık, İsa'nın Tanrı tarafından ölümden kaldırılması gerçeğiyle ayakta durmakta ya da yıkılmaktadır.²

Hıristiyanlık, Nasıralı İsa'nın yaşayan ve güçlü bir şekilde etkili Mesih olarak ikrar ve ilan edildiği Paskalya'da başlar. Paskalyasız İncilin, inancın, tebliğin, kilisenin, ibadetin ve misyonun olması söz konusu değildir.³

Görüldüğü üzere günümüz Hıristiyanlığının temel unsurları İsa'nın ölümden dirilmesi inancına bağlıdır. Bu yazımızda Hıristiyanlık için bu denli önemli olan İsa'nın ölümden dirilmesi olayını ele alarak bu olayla ilgili kutsal kitap rivayetlerini tarihsel açıdan değerlendirip İsa'nın akıbetinin ne olduğu sorusunu yanıtlamaya çalışacağız. Bunu yaparken kendimize şu soruları soracağız. İsa gerçekten ölümden dirildi mi? Dirilirse nasıl dirildi? Dirilme olayının görgü tanıkları var mı? Yoksa İsa'nın öldüğünü bir türlü kabul edemeyen taraftarları, bağlılıkları nedeniyle onu imanlarında mı diriltmiştir? Ya da çarmıhta yaşadığı acı ve ıstıraptan dolayı bayılan İsa, kaya mezara kapatıldıktan sonra kendine gelince havarileri bu durumu ölümden dirilme olarak mı anlamıştır?

Bu ve benzeri soruları yanıtlamak için temel kaynak olarak tarihsel İsa'yı ortaya koymaya çalışan Hıristiyan araştırmacıların bulgularını esas alacağız. Rudolf Bultmann'ın şu sözü bizi böyle bir araştırma yapmaya sevk etmiştir: "İsa gerçekte değil, kerigmada yani ilk Hıristiyan toplumunun imanında ölümden dirilmiştir".⁴ Bultmann'ın bu ifadesine göre İsa, tarihsel olarak değil, ona inan kişilerin imanlarında ölümden

¹ Hans Kessler, *Sucht den Lebenden nicht bei den Toten. Die Auferstehung Jesu Christi in biblischer, fundamentaltheologischer und systematischer Sicht*, 1987, s. 19 naklen Gerd Lüdemann, *What Really Happened to Jesus: A Historical Approach to the resurrection*, London: SCM Pres, 1995, s. 1.

² Jürgen Moltmann, *Theology of Hope*, London: SCM Pres, 1976, s. 165.

³ Hans Küng, *On Being Christian*, London: SCM Pres, 1977, s. 381.

⁴ Rudolf Bultmann, "The Primitive Christian Kerygma and the Historical Jesus", s. 42 (Carl E. Braaten & Roy A. Harrisville, eds., *The Historical Jesus and the Kerygmatic Christ: Essays on the New Quest of the Historical Jesus*, New York: Abingdon Press, 1964, içinde); ayrıca bkz., John Marsh, *Jesus in his Lifetime*, London: Sidgwick & Jackson, 1981, ss. 235-236.

dirilmiştir. Buna göre tarihin İsa'sı gerçekte ölümden dirilmemiş fakat ona inanlar İsa'nın hala kendileriyle beraber olmasını, onun ölümden dirilmesi olarak algılamışlardır. Kısaca Bultmann'ın bu ifadesine göre, İsa gerçekte değil, ona inanların imanlarında dirilmiştir ve günümüz Hıristiyanları için önemli olan da budur. Hıristiyan İncillerinde yansımasını bulan kerigmaya göre İsa-Mesih, insanlığın günahlarına kefarete olarak çarmıha gerilmiş, gömülmüş, üçüncü günde ölümden dirilmiş, göğe yükselmiş ve dünyanın sonuna doğru tekrar yeryüzüne gelerek yarım bıraktığı işi tamamlayıp Tanrı'nın Krallığını ikame edecektir. İşte Bultmann'a göre Hıristiyanlar için önemli olan da bunun böyle bilinmesi ve buna olduğu gibi iman edilmesidir. Yoksa İsa'nın çarmıhtan önceki yaşamının Hıristiyan imanı için hiçbir önemi yoktur. Nitekim teolog Willi Marxsen Hıristiyanların "Tanrı, İsa'yı ölümden diriltti" inancıyla ilgili şu tespitte bulunmaktadır: "Benim İsa'ya imanım için, Petrus'un, İyi Cuma'dan⁵ sonra İsa'ya yönelik bu iman ikrarına nasıl vardığı hiç önemli değildir. Dahası kişinin inancını nasıl bulduğu ve bu inancı bana nasıl ulaştırdığı da eşit derecede önemli değildir... Benim için bağlayıcı olan inancın daima aynı olduğudur... İnancımız ilk tanıkların ve Petrus'un inancına katıştığında yegane Hıristiyan inancı olmaktadır".⁶

İsa'nın ölümden dirilip taraftarlarına görünmesiyle ilgili rivayetleri tarihsel açıdan değerlendirmeye başlamadan önce şu üç noktayı da okuyucunun dikkatine sunmak istiyoruz. (1) İsa'nın ölümden dirilmesi anlamında kullanılan "resurrection" terimi ilk yüzyıl Yahudi düşüncesinde ve ilk Hıristiyan toplumunun tecrübesinde bir kimsenin ölümünden sonra tekrar yaşama dönmesi, normal bir insan olarak hayat sürmesi ve tekrar ölmesi anlamına gelmemekteydi. Marcus Borg'un ifadesine göre burada kişiler yaşam bulma anlamına gelen *resuscitation* terimiyle eski şekline değil de yeni bir yapıya bürünme anlamına gelen *resurrection* kelimeleri karıştırılmaktadır. Bu ayırımı göre *resuscitation*, ölen veya öldüğüne inanılan bir kişinin tekrar hayat bulması yani ölen bedeninin tekrar yaşam kazanması ve eskisi gibi yemesi, içmesi, uyması ve bir gün tekrar ölmesi anlamına gelmektedir. *Resurrection* terimi ise ölen kişinin önceki hayatına geri dönmesi değil, önceki halinden farklı yeni bir varlığa bürünmesi veya diğer bir ifadeyle yani şekil değiştirmesi ya da kozmik bir yapı arz etmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda *resurrection* olan kişi yaşam ve ölüm kategorisinin ötesine geçmektedir. Çünkü bu kişinin *resuscitation* olan kişi gibi tekrar eski haline gelmesi söz konusu değildir. İşte Borg'a göre İsa-Mesih yeniden hayat bulma/eski şekline dönme anlamında değil, yeni bir şekle veya yapıya

⁵ Good Friday: Hıristiyanlıkta Paskalya'dan önceki Cuma gününe denmektedir. Bu günde İsa'nın çarmıha gerdiğine inanılmaktadır.

⁶ Willi Marxsen, *The Resurrection of Jesus of Nazareth*, London: SCM Pres, 1970, s. 126vd.

bürünme anlamında ölümden dirilmiştir. Buna göre Paskalya/Easter'da olan şey, ölen İsa'nın tekrar eski bedenine geri dönerek yaşama dönmesi değil, başka bir varlığa bürünmesi yani aşkınlaşmasıdır.⁷

Bu girişten sonra şimdi İsa'nın ölümden dirilişiyle ilgili İncillerde ve Yeni-Ahit'in diğer kaynaklarında yer alan rivayetleri zikrederek bunları tarihsel olarak değerlendirmeye geçiyoruz.

İsa'nın Ölümden Dirilişiyle Hıristiyan Kutsal Yazılarındaki Rivayetler

Bu yazıda, İsa'nın çarmıhın üçüncü gününde ölümden dirilip taraftarlarına görüldüğü şeklindeki geleneksel Hıristiyan inancının dayandığı kutsal kitap rivayetlerinin tarihsel olarak çözümlenmesi ve değerlendirilmesi yapılacağından, hem Hıristiyan inançlarıyla ilgili başvuracağımız ilk el kaynaklar hüviyetinde olan Yeni-Ahit yazılarında hem Yeni-Ahit dışındaki kaynaklardaki rivayetler ele alınacaktır. Bu yapılırken temelde şu sorulara yanıt aranmaya çalışılacaktır: İsa'nın ölümden dirilmesi rivayetlerinin diğer bir deyişle Paskalya geleneğinin ardında/arka planında hangi hususlar bulunmaktadır? Paskalya'da gerçekte ne olmuştur?

Hıristiyan kaynaklarına göre İsa, taraftarlarına devamlı surette Tanrısal Krallığın çok yakın olduğunu hatta kapıda olduğunu vaaz etmiş ve taraftarları da bu mesajı iyice kabullenerek söz konusu krallığı dört gözle bekler duruma gelmişti. Ancak İsa'nın Yahudi önde gelenlerinin desteğiyle Romalı idareciler tarafından yakalanması ve idam cezasına çarptırılması taraftarlarını büyük bir hayal kırıklığına uğratmıştı. Çünkü taraftarlarının Tanrı'nın Krallığının gelmesinin an meselesi olduğu yönündeki rüyaları/beklentileri, İsa'nın ani bir şekilde Roma idaresi tarafından yakalanıp çarmıhta idam edilmesiyle tam bir hüsrana dönüşmüştü. Dahası İsa, Roma idaresi tarafından siyasi bir suçlu olarak görülerek idam edildiği için yardımcısı konumunda olan havarileri de sıranın kendilerine geldiğini düşündüklerinden dolayı kaçıp saklanmayı yeğlemişlerdi. Bunun karşısında İsa'nın kadın taraftarları ise kendilerini erkeklerle göre daha güvende hissettiklerinden hem çarmıh olayına tanıklık etmiş hem de İsa'nın Arimethea'lı Yusuf tarafından nereye gömüldüğü görmüşlerdi. Bundan dolayı aşağıda göreceğimiz üzere özellikle Sinoptik İncillerde İsa'nın ölümden dirilme rivayetleri genel olarak kadın taraftarlarla ilişkilendirilmektedir.

İsa'nın akıbetiyle ilgili bu bilgilerden sonra öncelikle ölümden dirilme ve taraftarlarına görünmesiyle ilgili Hıristiyan kaynaklarında yer

⁷ Marcus Borg & N.T. Wright, *The Meaning of Jesus: Two Visions*, New York: HarperCollins, 1999, s. 131.

alan rivayetleri ana hatlarıyla vereceğiz daha sonra da söz konusu rivayetlerin tarihsel açıdan çözümlemesini yapacağız. Bunu yapmaya başlamadan önce bu iki hususu da okuyucunun dikkatine sunmak istiyoruz. İsa'nın ölümden dirilme ve taraftarlarına görünmesiyle ilgili en erken yazılı kayıtlar MS. 54 yıllarında yazılan Pavlus'un Korintlilere birinci mektubunda yer almasına rağmen ilgili rivayetleri vermeye İncillerden başlayacağız ve daha sonra Pavlus'un mektuplarındaki rivayetleri zikredeceğiz. Çünkü her ne kadar Pavlus'un söz konusu mektubu İncillerden önce yazılmış olsa da İncillerdeki bilgiler kayda geçirilinceye kadar sözlü olarak nakledildiği için yazıya geçirildiği şekliyle olmasa da en azında fikir olarak Pavlus'dan önce ilk cemaat arasında bilinmekteydi. İsa'nın ölümden dirilmesi olayının görgü tanığı olmadığı için Hıristiyan kaynaklarında bu konuda yer alan bilgiler İsa'nın en yakınında bulunanların İsa'nın akıbetiyle ilgili tecrübelerini rapor etme, yorumlama ve farklı şekillerde hikaye etmekten ibarettir.

Markos İncili

İlk yazılan İncil olan ve İsa'dan yaklaşık 35 yıl sonra derlenen Markos İncili, İsa'nın ölümden dirildiğini ifade etmesine rağmen, onun taraftarlarından herhangi birine görüldüğüne ilişkin hiçbir bilgi ihtiva etmemektedir. Markos İncili, Mecdeli Meryem, Yakup'un annesi Meryem ve Salome adlı üç kadının, Şabat/Cumartesi gününün ertesi yani Pazar günü İsa'nın gömüldüğü mezara gittiklerini; mezarın girişini kapatan taşın yerinden yuvarlandığını, mezarın içine girdiklerinde sağ tarafta beyaz kaftanlı genç bir adamın oturuyor olduğunu gördüklerini ve adamın onlara İsa'nın ölümden dirildiğini söylediğini nakletmektedir. Devamında Markos'a göre genç adam bu üç kadına, gidip havarilerine İsa'nın Celile bölgesine gittiğini ve orada kendileriyle buluşacağını söylemelerini tavsiye etmiştir. Ancak kadınlar gördükleri manzara karşısında korkutan dehşete kapıldıklarından mezar bölgesinden ayrıldıktan sonra hiç kimseye bir şey söylememişlerdir.⁸

Matta İncili

Markos İncili'nden yaklaşık 10-15 yıl sonra derlenen Matta İncili'nde ise Markos İncili'ndeki bilgiler bir anlamda Matta İncili yazarının görüşleri doğrultusunda revize edilmiştir. Bu çerçevede Matta'da üç kadın değil iki kadının –Mecdeli Meryem ve Yakup'un annesi Meryem-Şabat günü ertesi İsa'nın mezarını ziyarete gittiği ifade edilir. Devamında Matta, kadınların büyük bir sarsıntı ve gürültüyle birlikte gökten bir meleğin inip mezarın girişindeki taşı yuvarladığını ve üzerine oturduğunu ve mezarı bekleyen askerlerin korkutan oldukları yere yığıldıklarını gördükleri belirtilir. Görüldüğü üzere burada Matta İncili yazarı taşın

⁸ Markos, 16: 1-8.

mezarın girişinden nasıl yuvarlandığını ifade etmeyen Markos İncili'ne bir eklemeye bulunarak deprem şeklinde bir sarsıntı sonucunda gökten ilahi bir elçinin geldiğini ve taşı mezarın önünden yuvarladığını ifade etmektedir. Tıpkı Markos İncili'nde ifade edildiği gibi bu ilahi elçi kadınlara İsa'nın öğrencilerine gidip İsa'nın ölümünden dirildiğini, Celile bölgesine gittiğini ve orada kendileriyle buluşacağını söylemelerini öğütlemiştir. Matta İncili yazarı kadınların aldıkları bu öğüdü yerine getirmek için hızla mezar bölgesinden uzaklaşırken yolda İsa'nın kendilerine görüldüğünü, onları selamladığını ve ilahi elçinin kendilerine verdiği öğüdü tekrarladığını da öyküye dahil etmiştir.

Matta İncili yazarı öyküyü kadınların mezardan ayrılmasıyla bitirmeyerek ona yeni ilaveler yapmıştır. Bu ilaveye göre kadınlar mezardan ayrılınca sarsıntı sonucu bayılan muhafızlar ayılıp doğruca kente gitmiş ve olup bitenleri başkahanlere anlatmışlardır. Devamında Matta, İsa'nın aleyhine pusu kuran başkahanlerin toplum liderleriyle bir toplantı yaptığını ve bu toplantıda haberi getiren askerlere rüşvet vererek "İsa'nın öğrencilerinin geceleyin mezara gelerek cesedi çaldıkları" dedikodusunu etrafa yaymalarını istediklerini belirtmektedir.⁹ Matta İncili'ndeki son görünme olayında ise on bir havari Celile'deki bir dağa gider ve orada İsa kendilerine görünür. Bazıları bu görünme esnasında İsa'ya tazimde bulunur bazıları da onun gerçekten İsa olup olmadığından kuşku duyar. Bu son görünme esnasında İsa havarilerini öğretisini tüm uluslara yaymakla görevlendirilir. Hıristiyanlıkta "büyük görev" olarak adlandırılan bu görevlendirme Hıristiyan misyonerliğinin temel dayanağını oluşturmaktadır. Bu noktada şu açıkça ifade etmeliyiz ki Matta İncili'nin sonunda yer alan bu pasaj- "bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adıyla vaftiz edin. Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim"¹⁰- Hıristiyan araştırmacılarına göre hiçbir şekilde İsa'ya ait değildir. Matta İncili'nin derleyicisi onu Pavlus'un teolojisini meşrulaştırmak için İnciline dahil etmiştir.¹¹

Luka İncili ve Elçilerin İşleri

Yukarı da gördüğümüz üzere Markos İncili'nde çarmıh ve defin esnasındaki siyasi durumdan İsa'nın cesedine gereken tazimin yapıldığına tanık olan Mecdeli Meryem, Yakup'un annesi Meryem ve Salome adlı üç kadının İsa'nın kaya mezara konan cesedini kutsamak için mezara üç kadın gitmişti. Daha sonra yazılan Matta İncili'nde kadınların sayısı iki olarak ifade edilmişti. Luka İncili yazarı ise mezara İsa'yı kutsamak için

⁹ Matta, 28:1-15.

¹⁰ Matta, 28:19-20

¹¹ Bkz. Robert W. Funk & Roy W. Hoover, and The Jesus Seminar, *Five Gospels; The Search for the Authentic Words of Jesus*, New York: Scribner, 1993, s. 270.

Mecdeli Meryem, Yohana, Yakup'un annesi Meryem ve bunlarla birlikte diğer kadınların gittiğini söyleyerek kadınların sayısını artırma yoluna gitmektedir. Tıpkı kaynak olarak kullanılan Markos İncili gibi Luka da kadınların mezara gittiklerinde, mezarın önündeki taşın yuvarlanmış olduğunu ve mezarın boş olduğunu ifade etmektedir. Ancak Luka İncili'nde Markos İncili'nde olduğu gibi bir değil, iki meleğin/göksel elçinin kadınlara görünüp onlara İsa'nın Celile'de taraftarlarında görüleceği ve ölümden dirileceği kehanetinde bulunduğunu hatırlatarak İsa'nın ölümden dirildiğini haber verdiği bilgisi yer almaktadır. Bu hadiseyi tecrübe eden kadınlar mezardan döner dönmez olan biteni on bir havariye ve karşılaştıkları herkese anlatırlar. Ancak havariler kadınlara inanmaz, Bunun üzerine Petrus doğrudan mezara koşar ve eğilip mezarın içine bakınca İsa'nın gömülürken sarıldığı bezlerden başka bir şey göremez. Bunun üzerine şaşkına dönmüş bir şekilde geri döner.¹²

Yukarıda gördüğümüz üzere Markos İncili'nde İsa'nın ölümden sonra taraftarlarına görünmesiyle ilgili hiçbir bilgi verilmemişti. Matta İncili'nde ise İsa ilk olarak kadınlara görünmüştü. Luka İncili'nde ise İsa bu defa Kudüs civarındaki Emanyus köyüne gitmekte olan iki öğrencisine görüldüğü ifade edilmektedir. Luka İncili'nde bu görünme olayının anlatıldığı pasaj gerçekten çok ilginç.¹³ Zira bu pasajda Pavlus'un Mesih-merkezli öğretisi özetlenerek meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Çünkü anlatılan öyküye göre İsa, Kudüs civarında Emanyus adlı bir köye gitmekte olan iki öğrencisine görünerek onlarla yol arkadaşlığı yapmış ve bu esnada onlardan çarımha gerilmesi ve mezarının boş bulunmasıyla ilgili halk arasında dillendirilen hikâyeleri dinlemiş. Daha sonra onlarla yemek yerken sofrada şükran duası yapıp ekmeği bölüp onlara vermiş ve olay üzerine daha önce onun kim olduğunu farkında varamayan söz konusu iki öğrenci İsa'yı tanımış ve Emanyus köyüne gitmekten vazgeçip doğrudan Kudüs'e geri dönmüş ve olan biteni on bir havariye ve onların etrafında toplananlara anlatmıştır.

Bu iki öğrenci İsa'yı gördüklerini havariyelere anlatırken İsa'da gelip onların arasına katılmış ve onlara "Size esenlik olsun" deyince havariler ve diğer insanlar birden hayalet gördüklerini zannedip ürkünce İsa onlara "neden telaşlanıyorsunuz? içinde neden böyle kuşkular doğuyor. Ellerime ve ayaklarıma bakın; işte benim! Bana dokun da görün. Bir hayalette et ve kemik olmaz. Ama görüyorsunuz ben de var"¹⁴ diyerek onlara bir hayalet olmadığını ispatlamaya çalışmıştır.

Luka'nın kadınlara, havariyelere ve diğer insanlara görünen figürünün bir hayalet değil, ölümden dirilen İsa'nın kendisi olduğunu ispat

¹² Luka, 24: 1-12.

¹³ Luka, 24:13-35.

¹⁴ Luka, 24:36-43.

etmeye yönelik bu ifadeleri oldukça dikkat çekicidir. Zira yukarıda gördüğümüz üzere Markos İncili'nde mezarı boş bulan kadınlar gördüklerini hiç kimseye anlatmamış; Matta İncili'nde ise İsa'yı görünce bazı havariler onun varlığından kuşku duymuştu. Luka'da ise bazıları gördükleri şeyin hayalet olduğunu düşünmüştü. Görüldüğü üzere her üç İncil'de de bu tecrübeleri yaşayanlar gördüklerinden eşit derecede etkilenmemişlerdi. Kanaatimizce havarilerin ve diğer insanların kendilerine görünenin gerçekten İsa olup olmadıklarıyla ilgili yaşadıkları ikilemi ve kuşkuyu gidermek için Luka İncili yazarı görünenin başkası değil, İsa olduğunu ispatlamak ihtiyacı hissetmiş ve bu bağlamda da İsa'nın görüldüğü kişilere çarmıh esnasında yaralanan ellerini ve ayaklarını gösterdiğini ve hayalet olmadığını göstermek için de onlardan yiyecek istediği bilgisini İnciline ilave etme gereği duymuştur. Nitekim Luka İncili'nde yer alan bu bilgilerin tarihsel değerini sorgulayan Hıristiyan araştırmacılar Luka İncili yazarının verdiği bu bilgilerin hiçbir tarihsel dayanağının olmadığını ileri sürmektedir. Haddizatında söz konusu araştırmacılara göre Luka'nın amacı tarihsel bilgi vermek değil, Pavlus'un önderliğinde ilk Hıristiyan cemaatinde ortaya çıkan İsa algısını tasdik etmek ve bu şekilde onun daha da yerleşmesine katkı sağlamaktır.¹⁵

Luka İncili yazarı İncilinde anlattığı bu öykünün bazı bölümlerini *Elçilerin İşleri* adlı kitabının hemen başında da tekrar etmektedir. Burada İsa'nın ölümünden dirilmesinden sonra kırk gün taraftarlarıyla birlikte olduğu daha sonra ise göğe yükseldiği ifade edilmektedir. Öyküye göre kendileriyle beraber kırk gün yaşayan İsa, taraftarlarına Tanrı'nın egemenliği ile ilgili öğretisini tekrar hatırlatarak onlardan şu talepte bulunmuştur: "Kudüs'ten ayrılmayın. Baba'nın vermiş olduğu ve benden duymuş olduğunuz sözün gerçekleşmesini bekleyin. Şöyle ki Yahya suyla vaftiz etti, ama sizler bir kaç güne kadar Kutsal Ruh'la vaftiz edileceksiniz".¹⁶

Yuhanna İncili

İsa'nın ölümünden dirilmesiyle ilgili bilgiler Yuhanna İncili'nin 20 ve 21. bölümlerinde yer almaktadır. 20. bölümde Mecdeli Meryem'in Yahudi takvimine göre haftanın ilk günü yani Pazar sabahı erkenden İsa'nın defnedildiği mezara gittiği ve mezarın önündeki taşın kaldırılmış olduğunu görünce geri dönüp Simun Petrus'a ve İsa'nın çok sevdiği diğer havarilere İsa'nın mezarında olmadığını haber verdiği nakledilmektedir. Bunun üzerine Petrus ve adı zikredilmeyen bir havarinin koşarak mezara gittiği, mezarda sadece İsa'nın gömülürken sarıldığı keten bezleri bul-

¹⁵ Robert W. Funk & The Jesus Seminar, *The Acts of Jesus; The Search for the Authentic Deeds of Jesus*, SanFrancisco: HarperColins, 1998, s. 486; Lüdemann, *What Really Happened to Jesus*, ss. 45-46.

¹⁶ Elçilerin İşleri, 1: 4-5.

dukları ve ismi zikredilmeyen havarinin iman ettiği ifade edilmektedir. Ancak onun niçin ve neye iman ettiği belirtilmemektedir. Bütün bunlardan sonra da Yuhanna'nın yazarı okuyucuya mezarı boş bulanların hiçbirinin İsa'nın ölümden dirilmesinin mukadder olduğunu belirten Kutsal Yazıyı hala anlamadıklarının da altını çizmeyi ihmal etmemektedir.

Yuhanna'ya göre bu olaydan sonra Petrus ve diğer isimi zikredilmeyen havari evlerine dönmüş ancak Mecdeli Meryem mezarın başında kalarak ağlamaya devam etmiş ve iki göksel elçinin kendisine görünüp niçin ağladığını sorduğunda, birilerinin İsa'nın cesedini mezardan çaldığını ve onu nereye koyduklarını bilmediğini söylemiş. Bu esnada arkasına döndüğünde oranın bahçıvanı olduğunu sandığı birini görür ve onun gerçekte kim olduğunu tanımayarak ona "eğer onu (İsa'yı) nereye koyduklarını gördünse söyle de gidip onu alayım" der. Bunun üzerine adam ona "Meryem" diye hitap edince döner ve onun İsa olduğunun farkına varır ve bu şekilde İsa'yı dirilmiş olarak gören ilk kişi olur. Mecdeli Meryem tanık olduğu bu olayı havarilere anlatır. Akşam olunca da havariler Yahudilerden korktukları için buldukları yeri kilitlemiş otururlarken İsa onların yanına gelip onları selamlar; elleri ve ayaklarındaki çivi izlerini göstererek onlara kendisinin gerçekten İsa olduğunu ispatlar. Havariler onun gerçekten İsa olduğundan emin olunca da İsa onları, "Baba beni gönderdiği gibi ben de sizi gönderiyorum" diyerek insanları kendi taraftarı yapmak için görevlendirir, onların üzerine kutsal ruhu üfler ve onlara insanların günahlarını affetme yetkisini verir. Devamında Yuhanna İncili, Tomas adlı havarinin, İsa diğer havarilere görüldüğünde onlarla birlikte olmadığı için İsa'nın elleri ve ayaklarındaki çivi izlerini bizzat görmedikçe onların İsa'yı gördüklerine inanmayacağını söyleyince İsa'nın sekiz gün sonra Tomas'a da görüldüğünü ve onun da İsa'ya dokunarak onun gerçekten ölümden dirildiğine inandığını nakletmektedir.¹⁷ Yuhanna İncili derleyicileri İncil'e ilave niteliğinde olan 21. bölümde ise İsa'nın Galile'de Taberiye gölünün kenarında balık tutmaya giden Simun Petrus, Tomas, Natanyel, Zebedenin iki oğlu ve diğer iki kişinin bulunduğu yedi kişilik havari grubuna görünmesi olayı ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Rivayete göre havariler balık tutmak için göle açılır ancak hiç balık tutmadan geri dönerler. Gölün kenarında dolaşan İsa onlara yaklaşır ancak onlar onu tanımazlar. İsa onlara hiç balık tutamadınız mı diye sorar. Onlar hayır cevabını verince o zaman ağı kayığın sağ yanına atın tutarsınız der. Onlar da İsa'nın dediğini yapar ve oldukça fazla balık tutarlar. Bunun havarilerden İsa'nın sevdiği biri Petrus'a adamın İsa olduğunu söyler ve bu şekilde tüm havariler kendilerine görünen ve tavsiyede bulunan adamın İsa olduğunu öğrenir ve çok sevinirler.¹⁸

¹⁷ Bkz., Yuhanna 20:1-30.

¹⁸ Bkz., Yuhanna 21: 1-25.

Petrus İncili

İsa'nın ölümden nasıl dirildiğini tasvir eden tek kaynak oldukça mitolojik bir anlatım gösteren ve olayları parça parça nakleden Petrus İncilidir. Petrus'un İsa'nın ölümden dirilişiyle ilgili verdiği bilgilerin dirilme olayını doğru bir şekilde tasvir ettiği söylenemez. Zira Petrus'ın İncili mitolojik bir figürün mezardan çıktığını tasvir etmektedir. İki aydınlık saçan figür büyük bir gürültüyle gökten iner. Mezarın ağzındaki taş kendiliğinden yuvarlanır ve bu göksel figürler İsa'nın mezarına girerler. Daha sonra mezardan üç kişi dışarı çıkar. Bunlardan gökten gelip mezara giren iki göksel elçi gökyüzüne ulaşacak kadar uzundu. Bu ikisinin ellerinden tuttuğu üçüncü figür ise gökten de uzundu ve bu figür de İsa-Masih idi. Bu üç şahsın ardında bir haç vardı. Bu esnada gökten şu ses gelmişti: "Uyuyanlara vaazda bulundunuz mu? Haç'tan gelen ses de "evet" diye yanıt verdi.¹⁹

Bütün bu olaylar Sebt gününde olmuştu. Yahudi haftasının ilk günü olan Pazar günü İsa'nın annesi Meryem dostlarıyla birlikte daha önce Yahudilerden korktuğu için yapamadığı gömme işlemlerini yapmak için mezara geldi. Amaçları gelenekte olduğu gibi ağlamak ve dövünmekti. Mezara geldiklerinde kaya mezarın önündeki taşın yuvarlanmış olduğunu ve güzel elbiseler içinde gen bir adamın mezarda oturduğunu gördüler. Bu genç, Meryem ve dostlarına İsa'nın geldiği yere muhtemelen göğe döndüğünü söyledi. Bunun üzerine kadınlar korkutan kaçıştılar.

İbrani İncili

Bu öykü az bir farkla İbrani İncili'nde de zikredilmektedir. İncilin bir fragmanında İsa, ketenden yapılmış kefenini başkahinin kölesine teslim edip gömüldüğü kaya mezardan uzaklaşmakta ve İsa'nın ölümden dirildiğini görünceye kadar oruç tutacağına yemin eden kardeşi Yakup'a görünmektedir. Öykünün yer aldığı İbrani İncili'nin bu fragmanı Eski-Ahit'in Latince tercümesini yapan Jerome tarafından nakledilmektedir.²⁰

Meryem İncili

Son dönemlerde keşfedilen Meryem İncili, Meryem'in İsa ile ilgili vizyon yaşadığını tasdik etmektedir. Bu vizyonun, diğer İncillerde anlatılan İsa'nın Meryem'e görünmesi rivayetleriyle aynı olup olmadığı belli değildir. İlgili rivayet şöyledir:

Meryem dedi: "Rüyamda Rabbi gördüm ve ona dedim ki. 'Rab, seni bugün rüyada gördüm'.

¹⁹ Petrus, 9:1-4; 10:2-5

²⁰ Funk, *The Acts of Jesus*, ss. 491-492.

O da bana öyle yanıt verdi: 'Beni görmekten dolayı şaşırmadığın/bocalamadığın için seni kutluyorum. Aklın olduğu yerde hazine de vardır'.²¹

Pavlus'un Yazıları

Yeni-Ahit'in önemli bir kısmını hatta temelini oluşturan Pavlus'un yazılarında İsa'nın ölümden dirildiğiyle ilgili herhangi bir tasvir olmadığı gibi kendisi için iddia ettiği görünme olayı da yer almamaktadır. Bunun yerine Pavlus, iddiaya göre İsa'nın kendilerine görüldüğü kişilerin listesini vermektedir. Bu liste onun 54 yılında yazdığına inanılan Korintlilere ilk mektubunda şu şekilde yer almaktadır.

... Kutsal Yazılar uyarınca Mesih üçüncü gün ölümden dirildi. Kefas'a, sonra onikilere görüldü. Daha sonra da beş yüzden çok kardeşe aynı anda görüldü. Onların çoğu hala yaşıyor, bazılarıysa öldüler. Bundan sonra Yakup'a, sonra bütün elçilere ve en son zamansız doğmuş bir çocuğa benzeyen bana da görüldü. Ben elçilerin en küçüğüyüm. Tanrının toplumuna zulmettiğim için elçi olarak anılmaya bile layık değilim. Ancak şimdi ne isem Tanrı'nın lütfuyla öyleyim"²²

Pavlus burada İsa'nın görüldüğü kişileri kronolojik sıraya göre vermiş görünmektedir. Ancak onun bunu yaparken gerçek sıralamayı bildiği konusundan Hıristiyan yazarlar emin değiller. Bazı Hıristiyan yazarlar, Pavlus'un sunduğu bu listenin onun Şam yolundaki vizyonundan önce yaklaşık 33 yıllarında cemaat içinde hâlihazırda oluşmuş olduğunu, diğer bazıları da söz konusu listenin Pavlus'un ihtidasından sonra yaptığı misyon seyahatleri sırasında oluştuğunu iddia etmektedir.²³ Pavlus'un Kefas veya Petrus'u ve on ikileri gruplaması Yakup ve diğer havarilerden oluşan rakip bir grubun da olduğunu akla getirmektedir. İsa'nın hareketi içinde Petrus ve Yakup'un liderliğini ettiği iki grup olduğu ve bunların farklı fikirlere sahip olduğu konusunda bazı kanıtlar vardır. Bu pasajda İsa'nın Kefas ve Onikilere görüldükten sonra beş yüzden fazla kişiye görüldüğünün söylenmesi oldukça anormaldir. Çünkü söz konusu şartlarda İsa'nın görünse bile bu kadar kişiye görünmesi mümkün görünmemektedir. Elçilerin İşlerinin 2. bölümünde anlatılan Pentekost günü hariç İsa'nın kalabalıklara görüldüğü rivayeti başka yerde yer almamaktadır. Elçilerin İşlerinden yer alan rivayete göre söz konusu gün büyük sayıda kalabalıklar gökten Ruhun inişini tecrübe etmiştir. Funk'a göre İsa'nın öğrencileri İsa'nın ölümden dirilme rivayetlerini Pentekost günü Kutsal Ruhla karşılaşmalarından ayırt edememiş-

²¹ Meryem İncili 5:8-9, Meryem İncili için bkz. <http://www.gnosis.org/library/marygosp.htm>.

²² I. Kornintliler, 15: 4-9.

²³ Funk, *The Acts of Jesus*, s. 454.

lerdir. Pavlus'un bu pasajda naklettiği listede dikkati çeken bir diğer önemli husus İsa'nın gördüğü kişiler arasında yukarıda gördüğümüz üzere Yuhanna İncili de dahil olmak üzere diğer İncillerin hemfikir olduğu Mecdeli Meryem'e yer verilmemesidir. Bu pasajda Pavlus açıkça söz konusu rivayeti naklettiği geleneğin dışında olduğunu ifade etmektedir. Ancak bunu yaparken o İsa'nın kendine görünmesinin kendinden önce havari olan diğerlerine görünmesiyle aynı ağırlıkta ve önemde olduğunu da vurgulamayı ihmal etmemektedir.²⁴ Hıristiyan araştırmacıları Pavlus'un İsa'nın diğer kişiler yanında kendine de görüldüğünü ifade etmesinin temel nedeninin kendi havarilik otoritesini pekiştirmek olduğunu ileri sürmektedir. Nitekim böyle yapmak suretiyle Pavlus, cemaat içindeki konumunun Petrus ve Yakup'tan daha aşağı olmadığını açık bir şekilde ortaya koymaya çalışmaktadır. Dahası nasıl ki Petrus'un ilk Hıristiyan cemaatinde diğer havarilerden öne çıkması ölümünden dirilen İsa'nın ilk görüldüğü kişilerden biri olmasına bağlıysa, Pavlus'un da ilk cemaat içinde temayüz etmesi İsa'nın diğerlerine gördüğü gibi kendine de gördüğü rivayetine bağlıdır.²⁵

Sanders'a göre Pavlus, Korintlilere ölen Hıristiyanların ölümünden dirilip dirilmeyeceği hakkında konuşurken onlara vuku bulacak olan ölümünden dirilmenin nasıl olacağını izah etmeye çalışmak için önce onlara İsa'nın ölümünden dirilerek görüldüğü kişilerin listesini sunmakta sonra da ölümünden dirilmiş İsa'yı görmesi esnasında yaşadığı ilk el tecrübeyi nakletmektedir.²⁶ "Rabbimiz İsa'yı görmedim mi?"²⁷ "Tanrı bana kendi oğlunu vahyetmedi mi?"²⁸ Pavlus'a göre ölümünden dirilmeye her bir birey beden alacak ancak alınacak bu beden normal/fiziki bir değil, dönüşmüş/transformatasyona uğramış yani manevileşmiş bir bedendir. Çünkü Pavlus'a göre beden ve kan Tanrı'nın Krallığını miras olarak alamaz. Bundan dolayı dirilen vücutlar bedensel değil, manevi olacaktır.²⁹ Pavlus bu görüşünü İsa'ya uygular ve şöyle der: "Toprakta olanın imajında nasıl dünyaya geldiysek aynı şekilde göksel olanın imajını taşıyacağız. Bizler topraktan olana nasıl benzer idiysek, göksel olana da benzeyeceğiz".³⁰ Pavlus bu görüşünü şu şekilde tekrar ifade eder: "Hepimiz ölmeyeceğiz; son borazan çalınca hepimiz bir anda göz açıp kapayana dek değiştirileceğiz. Evet, borazan çalınacak, ölümler çürümez olarak dirilecek ve biz

²⁴ Robert W. Funk, *Honest to Jesus*, SanFrancisco: HarperColins, 1996, s. 265; Lüdemann, *What Really Happened to*, ss. 102 vd; ayrıca bkz., John Dominic Crossan, *The Birth of Christianity*, SanFrancisco: HarperColins, , 1999, ss. 546-551.

²⁵ Funk, *The Acts of Jesus*, s. 454.

²⁶ E.P. Sanders, *The Historical Figure of Jesus*, London: Penguin Books, 1993, s. 277.

²⁷ I. Korintliler, 9:1

²⁸ Galatyalılar, 1:16

²⁹ Sanders, , *The Historical Figure of Jesus*, s. 277.

³⁰ I. Korintliler, 15: 49

de şekilde değiştireceğiz. Çünkü bu çürüyen varlığımız çürümezliği, bu ölümlü varlığımız ölümsüzlüğü giymelidir.”³¹

İsa Kime? Nasıl? Nerede ve Ne Zaman Göründü?

İsa'nın çarmıha gerildikten sonra üçüncü günde ölümden dirilip başta annesi Meryem olmak üzere havarilere ve diğer kişilere görüldüğü yönünde kanonik İncillerden ve diğer Hıristiyan kaynaklarından naklettiğimiz rivayetlerin tarihsel değerini daha iyi ortaya koymak için söz konusu rivayetler bağlamında řu soruların yanıtını bulmak gerekmektedir. İddiaya göre İsa kime veya kimlere ilk olarak görünmüştür? Söz konusu görünmenin gerçek tabiatı nedir? Görünme hadisesi nerede ve ne zaman vuku bulmuştur?

Kanonik ve kanonik olmayan Hıristiyan kutsal yazılarında İsa'nın ölümden dirilmesi ve taraftarlarına görünmesiyle ilgili rivayetleri ana hatlarıyla ifade ettikten sonra şimdi de bu rivayetlerde yer alan bilgiler ışığında İsa'nın ilkin kime veya kimlere görüldüğü sorusunu yanıtlamaya çalışalım.

İsa İlkin Kime Göründü?

Bu sorunun yanıtını verebilmek için öncelikle yukarıda İncillerden ve diğer ilk dönem Hıristiyan kaynaklarından naklettiğimiz İsa'nın görünmesiyle ilgili bilgileri bir bütün olarak ele alarak birbirleriyle mukayese yapmamız gerekmektedir. Bunu yaptığımızda karşımıza çıkan ilk önemli husus, ilk İncil olan Markos'da İsa'nın ölümden dirilip taraftarlarına görüldüğü bilgisinin yer almadığı ancak onu kaynak olarak kullanan Matta ve Luka'nın bu bilgilere yer verdiğidir. Matta'ya göre ölümden dirilen İsa, önce birisi annesi olan iki Meryem'e daha sonra da Celile bölgesinde on bir havarisine görünmüştür.

Luka'da ise İsa'nın Petrus'a görüldüğü rapor edilmekte ancak bunun nasıl olduğu anlatılmamaktadır. Yine Luka'da İsa mezara gelen kadınlara ilaveten Emayus köyüne gitmek üzere yola çıkan iki öğrencisine ve daha sonra da on bir havarisine görünmektedir. Elçilerin İşlerinde ise göğe yükselmeden önce İsa'nın havarilerine görünüp onlarla kırk gün birlikte yaşadığı bilgisine yer verilmektedir.

Kaynaklarda İsa'yı dirilmiş görenlerin sayı ve kimlikleri hakkında bu bilgiler dışında daha fazla bir açıklamaya yer verilmemektedir. Yuhanna İncili'nde İsa, gömüldüğü kaya mezarın hemen dışında Mecdeli Meryem'e görünmektedir. Daha sona aynı gece bu defada kapalı kapılar ardında İsa havarilerine görünmektedir. Bir hafta sonra ise Tomas'ın da hazır bulunduğu bir zamanda İsa havarilerine tekrar görünmektedir.

³¹ I.Korintliler, 15-51-53.

Yuhanna 21'de Taberiye veya Celile'de deniz kıyısında yedi havarinin huzurunda gerçekleşen tek bir görünme sahnesinden bahsedilmektedir.

Petrus İncili'nde iki asker, bir yüzbaşı ve bazı Yahudi önde gelenlerin, ikisi üçüncüsünün koluna girmiş üç şahsın mezarı terk ettiğini gördüğünden bahsedilmektedir. İbraniler İnciline göre ise İsa, ilk olarak kardeşi Yakup'a görünmüştür. Meryem İncili ise zaman ve yer belirtilmeden Meryem'in İsa ile ilgili bir vizyon/rüya gördüğünü rapor etmektedir.

İncillerde ve diğer Hıristiyan kaynaklarında İsa'nın ölümden dirilmesi ve taraftarlarına görünmesiyle ilgili naklettiğimiz rivayetleri bir bütün olarak ele aldığımızda tekrarları bir kenara bırakacak olursak şöyle bir tabloyla karşılaşırız.

İsa'nın Bireylere Görünmesi

Petrus (Pavlus ve Luka)

Mecdeli Meryem (Matta, Yuhanna 20)

Kardeşi Yakup (Pavlus, İbranilere Mektup)

Pavlus (Pavlus ve Elçilerin İşleri)

İsa'nın Bir Grup İnsana Görünmesi

On bir havari (on bir havari, Luka, Yuhanna 20)

On iki havari (Pavlus)

Tüm elçilere/havarilere (Pavlus, Elçilerin İşleri)

Tiberya sahilinde sekiz havariye (Yuhanna 21)

Aynı anda 500 kişiye (Pavlus)

İsa'nın Görüldüğü Diğer Kişiler

Emmanus yolunda iki kişiye (Luka)

Kimliği belirtilmeyen Mecdeli Meryem dışında başka bir Meryem'e (Matta)

İki asker, bir yüzbaşı ve bazı önde gelen yaşlı Yahudilere (Petrus)

Adları belli olmayan/belirli olmayan tanıklara (Elçilerin İşleri)

Yukarıda verdiğimiz görünme rivayetlerinden tekrarları çıkararak verdiğimiz bu listeyi tekrar eleştirel bir şekilde gözden geçirdiğimizde bazı tekrar ve anormalliklerle karşılaşmaktayız. Örneğin listede yer alan İsa'nın on birlere ve diğer bir rivayette de on ikilere görünmesi aslında iki ayrı gruba değil tek bir gruba işaret etmektedir. Durum böyle olunca

listenin 5. ve 6. maddeleri aynı olaya işaret etmektedir. Yine listede yer alan İsa'nın "tüm havarilere görüldüğü" ifadesi de on birlere veya on ikilere işaret etmektedir. Pavlus'un Korintlilere Mektubundaki liste İsa sonrası iki rakip grup oluştuğunu ortaya koymaktadır. Buna göre Petrus ve on ikiler bir tarafta, Yakup ve tüm havariler diğer tarafta. Tiberya sahilinde İsa'nın yedi havariye görüldüğü ifadesi onun on birlere veya on ikilere görünmesi rivayetinin bir varyantı olsa gerek. Burada işaret etmemiz gereken diğer bir nokta İsa'nın taraftarlarına nerede görüldüğüyle ilgili mekan sorunudur. Luka ve Yuhanna'da rivayet edilen İsa'nın on birlere /on ikilere görünmesi hadisesi Kudüs'te, yedi havariye görünmesi Celile'de meydana gelmektedir. On birlere veya on ikilere kimlerin dahil olduğu net olarak bilinmediği için sayılardaki değişiklikler fazla önemli olmayabilir.

İsa'nın bir defada beş yüz kişiye görünmesi rivayeti oldukça anormal görünmektedir. Dahası bundan sadece Pavlus'ın bahsetmesi de oldukça manidardır. İsa'nın Emayus yolunda iki kişiye görünmesi, Mecdeli Meryem dışında ikinci bir Meryem'e görünmesi, iki askere ve bir yüzbaşıya görünmesi, bazı Yahudi önde gelenlerine görünmesi ve adları zikredilmeyen diğer tanıklara görünmesi rivayetleri de diğer anormallikler arasında yer almaktadır. Dahası rivayetler sadece tek kaynaktan gelmekte ve diğer kaynaklar tarafından desteklenmemektedir. Bundan dolayı araştırmacılar onları herhangi bir tarihsel güvenilirliği olmayan masalsı anlatımlar olarak nitelemektedir.³²

İsa'nın ölümden dirildikten sonra taraftarlarına görüldüğüyle ilgili bu çeşitli ve çelişkili rivayetler birbirleriyle uzlaştırılmaya çalışıldığında bu rivayetlerin aslında olaydan çok sonra derlendiği ve bundan dolayı da güvenilir olmadıkları şüphesi ortaya çıkmaktadır. Dahası bunların bazı lider ve sponsorlar adına yapıldığı da ihtimal dâhilindedir.

Rivayetlerle ilgili bu genel girişten sonra şimdi bazı sorular sorarak İsa'nın ilkin kim veya kimlere ve nasıl görüldüğüyle ilgili rivayetleri daha da yakından incelemeye çalışalım.

İsa ilk olarak kime görünmüştür? İsa'nın ölümden dirildikten sonra ilk olarak kime görüldüğünün tespit edilmesi, görünme rivayetlerinin gelişmesinde önemli bir role sahiptir. Yukarıda naklettiğimiz rivayetleri incelediğimizde ilk kime görüldüğü sorusunun yanıtı için üç adayın olduğu görülür. Bunlar Petrus, Mecdeli Meryem ve İsa'nın kardeşi Yakup'tur.

³² Bkz., Lüdemann, *What Really Happened to*, ss., 82-98; Funk, *The Acts of Jesus*, ss. 454-455

Pavlus ve Luka'ya göre İsa'yı ölümden dirilmiş olarak ilk gören Petrus'dur. Markos'un boş mezar rivayetine Matta'nın yaptığı ilavede İsa, biri Mecdeli Meryem diğeri de başka bir Meryem olmak üzere iki kadına görünmektedir. İbraniler İncili'nde yer alan rivayete göre ise İsa'yı ilk gören kişi kardeşi Yakup'tur. Pavlus, Korintlilere I. Mektubunda İsa'nın görüldüğü kişilerin listesini verirken Mecdeli Meryem'den bahsetmemesi ilginçtir. Funk'a göre bunun nedeni Meryem'im kadın olmasından dolayı ait olduğu ataerkil toplumun onu lider pozisyonunda görmek istememesidir. Bundan dolayı İsa'yı ilk görme şerefi ölümünden sonra ikiye ayrılan İsa toplumunun liderleri olan Petrus ve Yakup'a verilmiştir.³³

İsa'nın ilk kime görüldüğüyle ilgili rivayetlerde yer alan diğer bir kırılma da Yuhanna 20'de Petrus ile adı zikredilmeyen havari arasında yaşanan dostane rekabettir. Bu rivayette Mecdeli Meryem mezarı boş bulunca durumu Petrus'a ve adı zikredilmeyen diğer havariye haber vermekte ve onlar da birbirleriyle yarışarcasına koşarak mezara gitmekte, mezara ilk olarak adı zikredilmeyen havari gelmekte ancak içeriye Petrus önce girmektedir. Bu rivayette Yuhanna'nın mensubu olduğu grubun lideri Petrus'a mezara ilk girme şerefi verilmekte ancak adı zikredilmeyen diğeri havarinin de Petrus'un ardından mezara girip olanları göründe İsa'nın ölümden dirildiğine ilk inanan kişi olduğu söylenerek o da onurlandırılmaktadır. Kanaatimizce bu rivayet, İsa sonrası cemaatinde yaşanan siyasi rekabeti de ortaya koymaktadır.

İsa Taraftarlarına Nasıl Görünmüştür? İsa'nın ölümden dirilmesiyle ilgili ilk rivayetler gerçek veya hayali bazı işitsel iletişim vasıtalarının eşlik ettiği aydınlatıcı/ışık saçıcı görüntülerden oluşmaktadır. Örneğin Matta ve Yuhanna 21'de İsa'nın görünmesi eylemi, göğe yükselmiş olan İsa'nın taraftarlarına görüldüğü şeklinde daha çok manevidir. İsa'nın mezarında kadınlara görünmesi, Emayus yolunda iki kişiye ve hem Luka hem de Yuhanna 20'de on birlere görünmesi daha çok yeniden dirilen/canlilik kazanan bedende fiziki olarak görünme şeklinde gerçekleşmektedir. İsa'nın görünmesiyle ilgili rivayetleri birbirleriyle mukayese ettiğimizde Kudüs'te mezarın bulunduğu bölgeye yakın gerçekleşen görünmeler fiziki yani bedensel görünme, diğer yerlerde cereyan ettiği ifade edilen görünmeler ise daha çok manevi olarak görünmeler olarak nitelendirilebilir. Genel olarak kanonik İncillerin nakillerinde İsa'nın görünmesi boş mezar rivayetleriyle irtibatlı olarak daha çok bedeni ve dokunulabilir yani fizikidir. Pavlus'un yazılarında olduğu gibi karşıt gelenekte ise görünme eylemi, bedenin yeniden hayat bulması yani canlanmasıyla irtibatlı olmayacak şekilde daha çok ruhsal yani manevidir.³⁴

³³ Funk, *Honest to Jesus*, s. 267.

³⁴ Crossan, *The Birth of Christianity*, ss. xxvii-xxxii

Ölümden dirilen İsa'nın taraftarlarına görünmesi işleminin bir me- leğin görünmesi veya diğer ilahi varlıkların görünmesi gibi tanrısal var- lıkların görünmelerinden ayırt etmek oldukça zor görünmektedir. Nite- kim Markos İncili, İsa'nın elbiselerinin son derece beyaz yani beyazlatıcı- ların beyazlatmasından daha beyaz olduğunu ifade ederek onun görün- tüsünü değiştirip aşkın bir figür haline getirmektedir. İlgili yerde Markos İncili İsa'yı Sina dağında aşkınlaşan/görüntüsü değişen iki önde gelen Yahudi figürü olan Musa ve İlyas'la da buluşturmaktadır.³⁵

İsa'nın ölümden dirilip taraftarlarına görünmesi hadisesi ile tanrı- sal bir figürün tezahürü arasındaki benzerlikler İsa'nın mucizevi şekilde balık avlamasıyla ilgili iki öyküde de gözlemlenebilir. Bunlardan biri Yuhanna 21'de diğeri de Luka'da yer almaktadır. Luka'daki anlatıma göre havariler sabaha kadar balık avlar ancak hiç balık tutamaz. Ancak İsa'nın talimatıyla balık ağlarını alçalttıklarında yani suya indirdiklerin- de iki tekne dolusu balık avlarlar. Bu manzara karşısında Petrus ve di- ğerleri şaşırır ve oldukları yerde donup kalır. Yuhanna 21'de bu rivayet ölümden dirilip taraftarlarına görünme rivayet olarak aynen kopya edil- mektedir. Yani nasıl ki İsa hiç balık yakalayamayan taraftarlarına muci- zevi şekilde kayıklar dolusu balık yakalatıp onları şaşırttıysa aynı şekil- de Yuhanna 21'de de öldükten sonra dirilerek onlara görünmüş ve onları şaşırtmıştır.

Elçilerin İşleri ve Luka'da gördüğü manzara karşısında şaşırıp ka- lan Stephen'in vizyonundan bahsedilmektedir. İlgili rivayete göre Stephen'in, gökyüzünün açıldığını ve İsa Tanrının sağ yanında ayakta dururken Tanrı'nın parlaklığını gördüğü anlatılmaktadır. Her ne kadar Luka, Stephen'in bu vizyonunu bir ölümden dirilip görünme eylemi ola- rak nitelemese de bu vizyonu diğer görünme öykülerinden ayırt etmek oldukça zor görünmektedir. Stephen'in bu vizyonuyla Pavlus'un Şam yolunda gördüğü vizyon aynı kategoride değerlendirilebilir. Luka bu olayı Elçilerin İşlerinde üç kere tekrar etmektedir.³⁶ Tekrar edilen bu üç versiyon detayda farklılık arz etmesine rağmen genel muhteva birbiriyle uyum içindedir. Buna göre, her üç öyküde de Pavlus'da kör edici bir ışıkla kamaşmakta ve bir ses duymaktadır. Burada sorulması gereken soru Elçilerin İşlerinde nakledilen bu üç rivayetler Pavlus'un Korintililere I. Mektubunda kendi vizyonunu anlattığı öykünün gerçek bir tasvirin sunup sunmadığıdır. Pavlus'un öyküsüne baktığımızda ölümden dirilip göklere yükselen İsa'nın Pavlus'u doğrudan havari tayin ettiği yer alırken Elçilerin İşlerinde Pavlus on ikilerden biri olarak zikredilerek onun dere- cesi düşürülmektedir. Luka'nın bunu yapmasının muhtemel nedeni onun sadece hayattayken kendisine arkadaşlık/yoldaşlık edenlerin

³⁵ Markos, 9: 2-4

³⁶ Elçilerin İşleri 9:3-12; 22:1-16; 26:9:19.

İsa'nın havarisi olabileceğine inanmasıdır.³⁷ Buna göre Luka'nın sadece İsa'yı yaşamında gören ve onun dostu olanların ölümden dirildikten sonra onu görebileceğine inandığını söyleyebiliriz. Yani İsa'nın ölümden dirilmesinin tanıkları ancak yaşamında onunla dostluk etmiş olanlar ko-numunda olan havariler olabilir.³⁸

Vahiy kitabının yazarı da Patnos adasında bir vizyon geçirmektedir. Bu vizyonun bir bölümü İsa-Mesih'i tasvir etmektedir.³⁹ Vahiy yazarına göre vizyondaki İsa figürü ayaklarında kadar uzanan bir elbise giyiyordu, saçları ve başı kar gibi bembeyazdı. Gözleri ışık gibi parlıyordu. Gözleri alev alev yanan bir ateş gibiydi. Yüzü ise güneş gibi parlamakta, sesi ise gök gürültüsü gibiydi. Bu vizyonla İsa'nın ölümden dirilip taraftarlarına görünme öyküleri bazı açılardan benzeşmektedir. Örneğin her ikisinde de yoğun bir beyazlık, göz kamaştırıcı bir ışık ve gök gürültüsü gibi bir sesin işitildiği rivayetleri yer almaktadır.

Funk'a göre hem görünme hem de İsa ile ilgili vizyonlarda yer alan görülen ilahi ışığın parlaklığı/ göz kamaştırıcılığı muhtemelen Daniel Kitabından ve diğer Eski-Ahit kitaplarından gelmektedir. Eski-Ahit metinleri, El ve Baal adlı iki tanrısal motifi kral ve dehşet verici savaş tanrısı olarak tasvir eden Kenan mitolojisinden büyük ölçüde esinlenmişlerdi. Daniel kitabında yer alan şu pasaj da Yeni-Ahit yazarlarını büyük ölçüde etkilemiştir.⁴⁰ "Tahtlar kuruluncaya kadar ve Günleri eski olan oturuncaya kadar baktım; esvabı kar gibi ak ve başının saçı temiz yapağı gibi idi. Tahtı ateş alevleri ve tekerlekleri yanar ateşti. Önünden bir ateş ırmağı çıkıyor ve akıyordu; binlerce binler ona hizmet ediyorlardı ve on binlerce binler önünde ayakta duruyorlardı, mahkeme kuruldu ve kitaplar açıldı".⁴¹ Görüldüğü üzere bu sahnedeki kaynağı ateş olan son derece göz alıcı bir parlaklığa sahip olan Tanrı imajı Daneil ile iletişim kurmaktadır. James Robinson da ölümden dirilmiş İsa'nın taraftarlarına görünmesiyle ilgili ilk rivayetlerin İsa'yı ışık saçan bir şekilde tasvir ettiğine dikkat çekmektedir.⁴² Yukarıda gördüğümüz üzere hem Pavlus hem de

³⁷ Elçilerin İşleri, 1:1-21; 13:13.

³⁸ Funk, *The Acts of Jesus*, ss.458-460

³⁹ Vahiy, 1:12-16. Burada Vahiy kitabının yazarı olan Yuhanna gaipten bir ses duymakta ve arkasına dönüp baktığında da şu manzarayla karşılaşmaktadır: "...yedi altın kandil-lik ve bunların ortasında, giysileri ayağına kadar uzanan, göğsüne altın kuşak sarılmış insanoğluna benzer birini gördüm. Başı ve saçı ak yapağı gibi beyaz, kar gibi bembeyazdı. Gözleri ise alev alev yanan bir ateşti sanki! Ayakları, ocakta kor haline gelmiş parlak tunca benziyordu. Ve sesi gürül gürül akan suların sesi gibiydi. Sağ elinde yedi yıldız vardı ve ağzından dışarı iki ağızlı keskin bir kılıç uzanıyordu".

⁴⁰ Funk, *Honest to Jesus*, 269.

⁴¹ Daniel, 7:9-10

⁴² Bkz. Jamesi M. Robinson "From Easter toValentinus (or to the Apostles'Creed)", *Journal of Biblical Literature*, 101/ 1982, ss. 5-37.

Luka İsa'nın ölümünden sonra ışık saçarak bir şekilde tezahür ettiğini iddia etmektedir.

İsa'nın Taraftarlarına Nerede Görüldü?

Hıristiyan bilim adamlarının çoğu İsa'nın ölümden dirildikten sonra görünmesi eyleminin Markos İncili'nde anlatıldığı ve Matta tarafından da detaylandırıldığı şekliyle Celile bölgesinde olduğu fikrindedir. Bu konsensüsün temel nedeni bilim adamlarının İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra sıranın kendilerine geldiğini düşünen öğrencilerinin İsa'yı dolayısıyla da Kudüs'ü terk edip kaçtıklarından emin olmalarıdır. Bu fikir birliğinden hareketle Luka'da ve Yuhanna 21'de İsa'nın Kudüs ve civarında görüldüğüyle ilgili yer alan rivayetlerin tarihsel açıdan doğru olmadıkları rahatlıkla söylenebilir. Luka'nın İsa'nın taraftarlarına Kudüs'de görüldüğünü söylemesinin muhtemel nedeni onun havarilerin Kudüs'ü terk etmemelerini istemesi olabilir. Nitekim rivayette İsa, taraftarlarını Kudüs'ü terk etmemeye çağırılmaktadır. Yuhanna'da Kudüs'e önem verdiği için İsa'nın önce Kudüs'te daha sonra Celile'de görüldüğünü ifade etmektedir. Petrus İncili Petrus, Andrev ve Levi'nin İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra hareketten ayrılarak tekrar balıkçı teknelere dolayısıyla da Celile'ye döndüklerini ve bu esnada İsa'nın onlara görüldüğünü ifade etmektedir. Pavlus'un İsa'nın gördüğü kişileri listelediği ifadelerinde bu eylemin nerede vuku bulduğuna ilişkin bir ipucu söz konusu değildir.

İsa, Ölümünden Dirildikten Sonra Taraftarlarına Ne Zaman Görüldü?

Yukarıda gördüğümüz gibi İsa'nın ölümden dirilip taraftarlarına görüldüğünü iddia eden Hıristiyan kaynakları onun ilk olarak kime, nerede ve nasıl görüştüğü konusunda hemfikir değildir. Peki nerede, nasıl ve kime gördüğünü bilmediğimiz bu görünme eylemini ne zaman vuku bulmuştur? İncil rivayetlerini verirken ifade ettiğimiz üzere ilk İncil olarak kabul edilen ve sadece İsa'nın ölümden dirildiği bilgisiyle yetinilen Markos İncili'nde bu eylemin Celile'de vuku bulduğuna yönelik bir bilgi yoktur. Dahası Markos'da yer alan bilgiler, eğer böyle bir görünme vuku bulduysa bile onun Paskalya Pazarında olmasının da mümkün olmadığını ima etmektedir. Matta'da İsa'nın Paskalya Pazarı mezara giden iki kadına ve ne kadar sonra oluşu belirtilmeden Celile dağında bir grup insana gördüğü ifade edilmektedir. Luka ise görünmenin Paskalya'da Kudüs'te olduğunu ileri sürmektedir. Öyle ki Luka, Paskalya'da taraftarlarına görünen İsa'nın daha sonra göğe yükseldiğini iddia etmektedir. Bununla birlikte aynı Luka bu defa Elçilerin İşlerinde İsa'nın göğe yükselmesinin taraftarlarına görünmesinden kırk gün sonra gerçekleştiğini iddia etmektedir.

Yuhanna da tıpkı Luka gibi görünme eyleminin Paskalya'da olduğu konusunda ısrar etmektedir. Ancak Yuhanna'ya göre İsa Paskalya'da on birlere görüldüğünde Tomas orada olmadığı için ona da görünmek için bir hafta sonra on birlere tekrar görünmektedir. Yuhanna'nın ilavesinde İsa'nın daha sonra Celile'de de görüldüğü bilgisi yer almaktadır. İsa'nın önce Kudüs'te daha sonra da Celile'de görüldüğü şeklindeki bir sıralama makul görünmemektedir. Buraya kadar gördüğümüz üzere ilk görünme rivayetlerinin bu eylemin Celile'de olduğunu bildirmesine rağmen, İsa hareketinin mitsel sembolü olan Kudüs'ün durumu ve İsa'nın gömüldüğü mezarın boş bulunması efsanesi mitsel bir köken oluşturma adına tarihsel verileri gölgede bırakmıştır.⁴³

İsa'nın ışık saçan görünüşleri aylarca hatta yıllarca ilk cemaat arasında tekrar edilip durmuştur. Örneğin İsa'nın Pavlus'a görünmesi, Paskalya'yı takip eden 40 gün içinde değil, en azından üç dört yıl sonra vuku bulmuş olmalıdır. Nag Hammadi metinleri içinde yer alan Gizli Yakup İncili'nde çarmıh hadisesinden sonra taraftarlarına 550 gün öğretilen bir İsa tasviri yapılmaktadır.⁴⁴ Dahası üçüncü yüzyılda Mısır'da derlenen bir yazılar koleksiyonu olan *Pistis Sophia*'da İsa'nın hepsine değil bazı öğrencilerine on bir yıl öğretilen bulunmaya devam ettiği bilgisi yer almaktadır. İsa'nın bazı kişilere görüldüğü rivayetleri günümüzde de devam etmektedir. Bütün bu gerçeklerden dolayı Funk'a göre İsa'nın taraftarlarına ne zaman görüldüğünü, kaç kere olduğunu ve ne kadar sürdüğünü söylemek mümkün görünmemektedir.⁴⁵

Vahiy Olarak Yeniden Dirilme

Reginald Fuller, İsa'nın ölümden dirilip taraftarlarına görünmesi hadisinin fiziki bir görünme değil, onun taraftarlarına kendini açması yani manevi olarak taraftarlarının İsa'yı hissetmesi olarak anlaşılmasının daha iyi olacağını ifade etmektedir.⁴⁶ Çünkü öyküye göre İsa'nın taraftarlarına görünmesi gözleri gör eden bir ışık şeklinde olmuş ve ışıkla beraber göklerden bir ses işitilmiştir. Muhtemelen bu ses harici bir kaynaktan değil, İsa'nın taraftarlarının kendi içerinden gelmiştir.

Yukarıda yer verdiğimiz İsa'nın taraftarlarına görünme öyküleri detaylı bir şekilde incelendiğinde aslında onların fiziki bir görünmeden ziyade muhataplarına bir takım mesajlar verdiğini görürüz. Örneğin bu görünme hadiselerinde bazı kişilere görev verilmekte, bazılarından bir

⁴³ Funk, *Honest to Jesus*, s. 271.

⁴⁴ Nag Hammadi metinlerinde yer alan Gizli Yakup İnciliyle ilgili bkz., <http://www.gnosis.org/naghamm/1ja.html>, <http://www.gnosis.org/naghamm/2ja.html>

⁴⁵ Funk, *Honest to Jesus*, s. 271.

⁴⁶ H. Reginald Fuller, *The Formation of the Resurrection Narratives*, Philadelphia: Fortress Pres, 1980, s. 49.

şeyler yapmaları istenmekte, bazılarında da diğer taraftarları bilinçlendirmeleri talep edilmektedir. Misyon görevi yani İsa'nın öğretisini yayma görevi bu görünme hadiselerinde ilk olarak Petrus'a verilmektedir. Ondan sonra İsa, kardeşi Yakup'a daha sonra tüm havarilere ve en sonunda da Pavlus'a görünerek onları mesajı yaymakla görevlendirdiğini ifade etmektedir. Bu hadise bize öyle geliyor ki Kudüs ve Judea bölgesinde tebliğ faaliyetinde bulunan İsa'nın ölümünden sonra öğretisinin bu bölgelerin dışına taşınması ve buna paralel olarak mesajı yayma konusunda havarilerin misyonunun gerekçesi olması için ilk Hıristiyan toplumu tarafından geliştirilmiştir. Çünkü İsa'nın öldüğü ve dirilme hadisesinin vuku bulduğu dönemde Pavlus henüz İsa'nın sözde havarisi olmadığı gibi muhtemelen İsa'nın öğretisinden de fazla haberdar değildi. Haddi zatında Pavlus, İsa ile hiç karşılaşmamıştı. Böyle bir durumda İsa ölümünden dirilip havarilerine görünmüş olsa bile Pavlus'a görünmesi hiçbir şekilde mümkün değildir. Ancak İncillerin Pavlus'un Şam yolundaki vizyonundan ve Hıristiyanlığın Antakya bölgesinde tohumlarını atmasından sonra yazıldığı hatırlanacak olursa İsa'nın Pavlus'a ve diğer havarilere görünmesi iddiasının fiziki bir görünme değil, İsa'nın öğretisinin Kudüs ve Judea bölgesi dışında yayılmaya çalışılmasını meşrulaştırma çalışması olduğu görülür. Nitekim Pavlus, Korintlilere ve Galatyalılara mektuplarında İsa'nın kendisini mesajını yaymakla görevlendirdiğini ifade etmektedir. Luka'da Pavlus'un bu görevlendirilişini onun Şam yolundaki vizyonu ile irtibatlandırmaktadır.

Yine görünme öykülerinde İsa'nın 5000 kişiye görüldüğü iddia edilmektedir. Fuller bu hadisenin ilk Hıristiyan toplumunun tesisini temsil ettiğini ifade eder. Buna göre Matta ve Luka'da ifade edildiği üzere İsa'nın kendisini jurnalleyen Yudas İskaryot dışındaki on bir havariye görünmesi onları mesajı yaymakla görevlendirmesi olarak anlaşılmalıdır.⁴⁷ (33) Nitekim bu yüzdendir ki pek araştırmacı Luka 5:1-11'de İsa'nın Genezar gölünde balık tutan balıkçıların yanına gidip onlara ağlarını gölün derin sularına atmalarını söylemesi ve bunun neticesinde balıkçıların mucizevi şekilde çok fazla balık yakalamaları olayını ölümünden dirilme görüntüsü olarak görmektedir. Çünkü İsa'nın ölümünden dirilerek havarilere görünmesi onları mesajını yayma konusunda yetkili kılması ve onlara doğru öğretiyi yanlış olandan ayırt etme yetisini vermesi anlamına gelmektedir. Nitekim bu bağlamda Matta İncili'nde İsa'ya şu sözler söylenmektedir: "Size doğrusunu söyleyeyim... Her şey yenilediğinde, insanoğlu görkemli tahtına oturduğunda, siz ardımdan gelmiş olanlar sizler, on iki tahta oturup İsrail'in on iki oymağını yargılayacaksınız".⁴⁸ Yuhanna İncili'nde de İsa'ya Kutsal Ruhu havarilerinin üze-

⁴⁷ Matta 28: 16-20; Luka 24: 47-49 bkz. Fuller, *The Formation of the Resurrection Narrative*, s. 49

⁴⁸ Matta, 19:28.

rine üfledikten sonra onlara şöyle der: “Kimin günahını bağışlarsanız, bağışlanmış olur; kimin günahını bağışlamazsanız, bağışlanmamış olur”.⁴⁹

İncillerin İsa'nın ölümünden dirilip havarilerine görünmesi olayıyla ilgilenmesinin muhtemel temel nedeni İsa'nın öğretisini kimin temsil ettiği diğer bir deyişle onun veliahdının kim olduğu konusudur. Buna göre İsa'nın ölümünden dirilip taraftarlarına görünmesi dini bir konu değil, cemaatin liderinin kim olacağıyla ilgili siyasi bir konuydu. Nitekim İsa'nın ölümünden dirilme hadisesine tanıklık edenlere ilk Hıristiyan toplumunda öncelik ve imtiyaz verilmiş ve bu kişiler kilisenin yapılanmasını belirlemede etkin olmuştur.⁵⁰

Elaine Pagels İsa'nın ölümünden dirilmesi doktrinin sadece dinsel temelli açıklanamayacağını, onun pratik ve siyasi sonuçlarının da dikkate alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Ona göre eğer bu konu sadece dini ise o zaman ikinci yüzyıl Kilise Babalarından Tertullian niçin İsa'nın bedensel dirilişini inkar edenleri heretik/sapkın olarak nitelendirmiştir? Dahası niçin Tertullian İsa'nın ölümünden dirilmesini inananların ölümünden dirilmesiyle irtibatlandırmıştır? Ona göre tıpkı İsa'nın ölümünden dirilmesi gibi her inanan ölümünden dirilmenin vuku bulacağını ümit eder. Pagels'e göre Tertullian bu soruları sadece metafizik ve teolojik nedenlerden dolayı sormamıştır. Onun bu tarz bir argüman geliştirmesinin nedeni ilk kilisenin yapısının yetkiliğini ortaya koymaktı. Buna göre İsa'nın bedensel olarak ölümünden dirilişi havari “Petrus'un halefleri olarak kiliseye ziyadesiyle liderlik yapma iddiasında olan belli kişilerin otoritesini meşrulaştırmaktadır”.⁵¹ Kiliseyi idare etme ve çekip çevirme yetkisini piskoposlara, başpiskoposlara ve papalara veren İsa'yı ölümünden dirildikten sonra ilk defa göre kişi olan havari Petrus'dur. Buna göre İsa'yı bedensel olarak ölümünden dirilmiş şekliyle ilk gören Petrus olduğundan ilk Hıristiyan toplumunun lideri o olmuş ve o da bu liderliği kendisinden sonraki kişilere tevdi etmiştir.

Bilindiği üzere Hıristiyan düşüncesine göre mutlak otorite ve tüm müteakip otoritelerin temeli İsa'dır. İsa bu otoriteyi vaftizinde ve şekilde değiştirmesi tecrübeleri sonucunda elde etmiştir. Yuhanna ve Matta İncillerine göre sahip olduğu bu otoriteyi İsa, Petrus'a vermiş ve onu cemaatin lideri yapmıştır.⁵² Çünkü Petrus onu ölümünden dirilmesinden

⁴⁹ Yuhanna, 20:23.

⁵⁰ Bz., John Dominic Crossan, *The Historical Jesus: the Life of A Mediterranean Jewish Peasant*, SanFrancisco: HarperColins, 1991, ss. 395-404; Funk, *Honest to Jesus*, s. 272.

⁵¹ Elaine Pagels, “The Controversy over Christ's Resurrection: Historical Event or Symbol?”, (*The Gnostic Gospels*, New York: Random House, 1979 içinde), s. 6.

⁵² Bkz., Yuhanna, 21; Matta, 16:13-20.

sonra gören ve ölümden dirilme inancına ilk tanklık eden kişidir. Yukarıda gördüğümüz gibi İsa'nın ölümden dirilmesi hadisesin ilk tanıklık edenin Petrus'mu yoksa annesi Meryem, Mecdeli Meryem, Yakup veya Pavlus'mu olduğu konusunda farklı görüşler olsa da bu hadisede Petrus'un diğerlerine üstünlüğü herkes tarafından kabul edilmiştir. Yukarıda Hıristiyan kaynaklarından naklettiğimiz İsa'nın ölümden sonra taraftarlarına görüldüğü rivayetlerine baktığımızda bu görünmelerin İsa bedensel olarak mezarından kalktı şeklinde değil de vecd halinde vahiylerde ve vizyonlarda ve rüyalarda olduğunu görmekteyiz.

Değerlendirme

Yukarıda Hıristiyanlığın yapı taşı olan İsa-Mesih'in çarmıha gerilerek idam edilmesinin üçüncü gününde ölümden dirilerek taraftarlarına görünmesiyle ilgili kanonik ve kanonik olmayan Hıristiyan kaynaklarında yer alan ve oldukça çeşitlilik arz eden rivayetleri ve bunların izahını okuyucunun dikkatine sunduk. Şimdi de "İsa'ya gerçekte ne oldu?" sorusunun yanıtını açık-seçik bir şekilde ortaya koymak için söz konusu rivayetleri bir bütün olarak ele alarak değerlendirmeye geçiyoruz.

Dört kanonik İncile göre kadın taraftarları ve havarileri çarmıhın üçüncü günün de üstatları İsa'nın mezarını ziyaret gitmiş ve mezarı boş bulmuştur. Mezar yerinde kendilerine İsa'nın ölümden dirildiği haber verilmiş. Sinoptik İncillerde İsa'nın kısa bir zaman sonra taraftarlarına görüldüğü ve onlara bazı talimatlar verdiği bilgisi de yer almaktadır.

İsa'nın çarmıhın üçüncü gününde mezarını ziyaret Mecdeli Meryem'in etrafında şekillenmektedir. Bu konuyla ilgili tüm rivayetleri rivayetlere göre Mecdeli bu olayda esas figür, onunla beraber mezara gidenler ise figürandır. Çünkü bu kişilerin kimler olduğu rivayetten rivayete değişiklik arz etmektedir. Buna göre bu hadisenin tarihselliği Mecdeli'nin gerçekten mezarı ziyaret edip etmediğine ve eğer ettiyse bu ziyaret esnasında neler yaşandığının tam olarak ortaya konmasına bağlıdır. Bu çerçevede kaynaklara baktığımızda Mecdeli Meryem'in İsa'nın mezarını ziyaretinin tarihsel bir vakıa olmadığı görülmektedir. Çünkü bu hadisenin kaynağı, İsa'nın çarmıha gerilmesinden çok sonra İsa'nın ilk cemaatinin saldırılarına karşı ortaya çıkan bir efsaneye dayanmaktadır.

Ölümden dirilme hadisesinin üçüncü gün vuku bulduğu hususunu tarihsel olarak ispatlamak mümkün değildir. Bu olayın üçüncü günde olduğu Eski-Ahit kitaplarından Hosea 6:2'ye dayanılarak varsayılmaktadır. Çünkü bu hadise Eski-Ahitteki kehanetlerin vuku bulması olarak yorumlanmaktadır.

Yukarıda gördüğümüz üzere İsa'nın üçüncü günde ölümden dirilmesi ve mütemediyen taraftarlarına görünmesi hadiseleri hiçbir Yeni-Ahit kaynağında detaylı bir şekilde tasvir edilmemektedir. Bu kaynaklar

sadece İsa'nın ölümünden dirildiğinin *apriori* olarak kabul edip onu okuyucu kitlelerine şöyle şöyle oldu tarzında bazen basit raporlarla⁵³, bazen kısa ve öz nakillerle⁵⁴, bazen masalımsı anlatımlarla⁵⁵, bazen de sadece görüldüğü kişilerin listesini vermek⁵⁶ suretiyle duyurmaktadır.

Çarmıh sonrasında İsa'nın bazı kişilere görüldüğü rivayetlerine baktığımızda ilk görünme hadiselerinin mezarın yanında değil, başka yerlerde olduğunu görmekteyiz. Ancak daha sonraki rivayetlerde İsa'nın görünmesi olayı ile mezar yeri birleştirilerek bu hadisenin söz konusu yerde de olduğu iddia edilmektedir. Bu da gösteriyor ki çarmıh olayı ve İsa'nın ani bir şekilde aralarından ayrılmasını bir türlü hazmedemeyen Petrus ve diğer havariler, İsa'yı kendi imanlarından dirilterek onu ölümden dirilmiş olarak gördüklerini iddia etmişlerdir.

Rivayetlerde hem Kudüs hem de Galile bölgesi İsa'nın taraftarlarına görüldüğü yerler olarak ifade edilmektedir. Eğer ilk görünme hadisesi çarmıhın vuku bulduğu Kudüs'te olduysa Galile'de olanları izah etmek oldukça zordur. Eğer İsa Kudüs'te havarilerine görüldüyse o zaman onların niçin bu olaydan sonra Galile'ye geri döndüğü sorusu ortaya çıkmaktadır. Dahası çarmıh hadisesi Fısıh bayramına denk gelen sebt günü arifesi olan Cuma günü olmuş. Cumartesi sebt günü olduğu için İsa'nın havarilerinin Kudüs'te kalması zorunluydu. Ölümünden dirilmenin çarmıhın üçüncü günü olan Pazar günü olduğu rivayetini dikkate aldığımızda havarilerin Galile'ye gitmiş olmasının mümkün olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim Pavlus'a göre üçüncü gün olan şey, İsa'nın taraftarlarına görünmesi değil, ölümden dirilmesidir.⁵⁷

İncil rivayetlerine göre ilk görünme Mecdeli Meryem'e olmuş ve bu hadisede Kudüs'te vuku bulmuş. Tarihsel olarak kesin olan şey İsa'nın Mecdeli'ye görüldüğü değil, Mecdeli'nin İsa'yı gördüğünü zannetmesi/tahayyül etmesidir. Ya bu hadise ya daha sonraları yani İsa'nın ölümünden dirildiği haberleri Galile'den Kudüs'e ulaştığında oldu ya da İsa eş zamanlı olarak birkaç yerde aynı anda taraftarlarına görüldü.

İsa'nın ölümünden dirilmesi ve taraftarlarına görünmesi rivayetlerinin hiçbirisi görgü tanıklarından gelmemektedir. Yani Hıristiyan kaynaklarında vuku bulduğu iddia edilen bu olaylara tanıklık eden ilk el kişiler yoktur. Bu rivayetler ilk Hıristiyan toplumunun veya teoloji eğitimi almış kişilerin nakilleriyle ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı tüm bu hadiseler ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan yeni durumlar açıklanamazı açıklama-

⁵³ Bkz., Luka, 24:34; Elçilerin İşleri, 1:3-4; 10:39-41; 13:28-31; Yuhanna, 20:18.

⁵⁴ Bkz., Matta, 28:8-10, 16-20; Yuhanna, 20:19-23.

⁵⁵ Bkz., Luka, 24:13-35; Yuhanna, 21:1-14; Petrus, 9: 1-14.

⁵⁶ Bkz., I. Korintliler, 15:3-8.

⁵⁷ Bkz., I. Korintliler 15:4.

ya yönelik girişimler olarak görülmelidir. Bunların gerçek tarihsel olaylarla uzaktan yakından bir ilgisi ve alakası olması mümkün görünmemektedir.⁵⁸

Hıristiyan kaynakların genel ifadesine göre Roma valisi Pontius Pilatus yaklaşık 30 yılında Fısıh bayramına tekabül eden Cuma günü İsa'yı çarمیha gerdirmiştir. Bilindiği üzer İsa, Fısıh bayramını kutlamak için havarileriyle birlikte Galile'den Kudüs'e gelmişti. İsa'nın siyasi bir suçlu olarak çarمیha cezasına çarptırılmasından sonra havarileri onu terk ederek Galile'ye geri dönmüşlerdi. İsa'yı en son terk eden havariler arasında daha üstün bir konumda olan Petrus idi. Havariler İsa'yı terk ederken İsa ile birlikte Kudüs'e gelen kadın taraftarları onunla kalmıştır. Bu durumun muhtemel nedeni, İsa, dönemin idaresine isyan eden bir mücrim olarak görüldüğü ve bundan dolayı da çarمیh cezasına çarptırıldığı için erkek taraftarları sıranın kendilerine geldiğini düşünerek kaçıp saklanmak zorunda kalmalarından dolayı Kudüs'ü terk edip Galile'ye geri dönmeleridir. Kadınlar ise kendilerini böyle bir tehdit altında hissetmediğinden İsa'yı terk etmemiştir.

İsa'nın yakalanmasının ardından mahkeme edilmesi, çarمیha gerilmesi ve ölümü aynı günden vuku bulmuştur. Bu hadiseler o yıl Fısıh bayramının ilk gününe tekabül eden sebt gününün önceki gün yani Cuma günü olmuştur. Bu durum Yahudiler için bir sorun teşkil etmekteydi. Çünkü geleneğe göre Yahudiler ölümlerini iki gece çarمیhta bırakmazdı. İsa, Cuma günü çarمیha gerildiği için onun Şabat yasağı girmeden bir an önce defnedilmesi gerekiyordu. Bu durumdan dolayı vali Pilatus, Yahudilerin İsa'yı erkenden çarمیhtan indirip defnetmelerine izin vermiştir. Hiç kimse İsa'nın son saatlerinin nasıl geçtiğini bilmemektedir. Yargılanma ve çarمیh esnasında İsa'nın söylediği iddia edilen sözler daha sonra onun ağzına konmuştur. Dolayısıyla İsa'nın nasıl yargılandığı ve çarمیh esnasında tam olarak ölüp ölmediği belli değildir.

İsa'nın ölümünün yol açtığı üzüntü ve hayal kırıklığı içinde Galile'ye dönen havariler çok kısa bir zaman sonra İsa'nın akıbetiyle ilgili Kudüs'ten gelen haberlerle tekrar ümitlenmeye başlamışlardır. Zira onlar, kadın tarafların üçüncü günde yani Pazar günü defin işlemini tamamlamak için İsa'nın gömüldüğü yere gittiğinde İsa'nın mezarda olmadığını ve orada bulunanlar tarafından (melekler) onun ölümden dirildiğini bildirildiği haberini almışlardı. Bu haber üzerine dönemin siyasi idarecilerinden korktukları için Galile'ye geri dönen havariler tekrar Kudüs'e gelerek İsa'nın çok yakında olmasını umdukları geri gelişini beklemeye başlamışlardır. Bu durum, Tanrısal Krallık gelmeden İsa'nın aralarından ayrılması dolayısıyla büyük bir hayal kırıklığı yaşamalarına

⁵⁸ Bkz., Marsh, *Jesus in his Lifetime*, s. 240.

rağmen havariler arasında Tanrısal Krallığın geleceği fikrinden vazgeçemediklerini göstermektedir.⁵⁹

Bilindiği üzere Vaftizci Yahya'nın dönemin idarecisi Herod Antipas tarafından idam edilmesinden sonra öğretisine başlayan İsa-Mesih, döneminin insanlarını özellikle de İsrailoğullarını günahlarından tövbe ederek Tanrı'nın iradesinin hâkim olduğu Tanrısal Krallığa hazır hale gelmeye davet etmiş ve ona inananlar da bu öğretiyi kabul etmişti. Hatta İsa bunu yaparken söz konusu Tanrısal Krallığın kendi döneminde gerçekleşeceğini insanlara müjdelemişti. Ancak İsa'nın beklenmedik bir şekilde Roma valisi Pontus Pilatus tarafından yakalanarak çarmıhta idam edilmesi taraftarlarını büyük bir hayal kırıklığına uğratmakla kalmamış aynı zamanda kendilerinin artık Roma idaresinin hedefi haline geldiklerini düşünmeye sevk etmişti. Bu haleti ruhiye içinde olan havariler vali Pilatus ve onun destekçisi olan Yahudi yetkililerden korktukları için İsa daha idam edilmeden onu terk etmiş ve geldikleri yere yani Galile'ye dönmek zere yola çıkmışlardı. İsa'nın havarileri ve erkek taraftarları bu şekilde kaçıp saklanma yolunu seçerken aynı tehlikeyi hissetmeyen bayan taraftarları hem çarmıh anına hem de çarmıh sonrası Josep Arimathea adlı önce gelen bir Yahudi'nin İsa'nın cesedini çarmıhtan indirip gömmesine tanık olmuştu. İşte bundan dolayıdır ki İncillerde İsa'nın ölümden dirilmesi ve taraftarlarına görünmesiyle ilgili rivayetlerde kadın taraftar daha merkezi rol oynamaktadır.

Hıristiyan kutsal yazılarındaki Paskalya (İsa'nın ölümden dirilmesi ve göğe yükselmesi) rivayetleri tarihsel İsa'nın öyküsünün bir parçası değil, onun ölümden sonraki durumu ile alakalıdır. Buna göre Markos ve Matta İncili'nde havariler Galile'ye gitmiş ve İsa orada kendilerine görünmüştür. Luka İnciline göre ise çarmıh esnasında havariler Kudüs'ü terk etmemiştir. Yine İsa'nın göğe yükselmesiyle ilgili Luka İncili 24:50-53'de ve bu İncilin yazarının kaleme aldığı Elçilerin İşleri 1:6-11'de farklı bilgilere yer verilmektedir.

Bir diğer çarpıcı nokta da yukarıda ayrıntılı olarak gördüğümüz üzere İsa'nın taraftarlarına/havarilerine görünme öyküleri arasındaki çelişki ve farklılıklardır. Matta'da birinde Mecdeli Meryem'e ve annesi Meryem'e diğerinde de on bir havarisine olmak üzere iki defa görünmektedir. Luka'da İsa, dirildikten sonra kadınlara hiç görünmemekte, önce birin adı Cleopas diğerinin adı ise bilinmeyen iki havarisine, daha sonra da diğer havarilerine görünmektedir. Elçilerin İşlerinde de İsa bazen görünerek bazen de ortadan kaybolarak kırk gün taraftarlarıyla birlikte olmaktadır. Burada şu soruya da yanıt vermek gerekmektedir: İsa ölümden dirildikten görüldüğü kişilere nasıl görünmüştür? Yani o bu

⁵⁹ Sanders, *The Historical Figure of Jesus*, s. 276.

görünmelerde nasıl bir yapıya/şekle sahipti? Luka'ya göre İsa görüldüğü kişiler tarafından hemen tanınabilir bir yapıda değildi. Örneğin Emayus yolunda iki taraftarına görüldüğünde uzunca bir süre onlarla birlikte seyahat etmesine ve konuşmasına rağmen onlar bir türlü İsa'yı tanıyamamıştır. İsa bu görünmelerde bazen taraftarlarına görünmüş bazen de ortadan kaybolmuştur. Ancak o hiçbir şekilde bir hayalet değildi. Çünkü o konuşabiliyor, yemek yiyebiliyor ve kendisine dokunulabiliyordu.

Hıristiyan kaynaklarında İsa'nın Paskalya günü ile ilgili bilgi veren ilk eserler İnciller değil, onlardan daha önce kaleme alınmış olan Pavlus'un mektuplarıdır. Hayatında İsa ile hiç karşılaşmamış olan ve İsa sonrasında önce onun taraftarlarını tespit edip Roma ve Yahudi idarine jurnalleme işiyle meşgul olan ve daha sonra Şam yolunda İsa'nın kendine görünüp kendisini millet havarisi tayin ettiğini iddia eden Pavlus Korintlilere I. Mektubunda ölümden dirilen İsa'nın görüldüğü kişilerin bir listesini sunmaktadır. Buna göre İsa önce Petrus'a sonra on ikilere (on iki havariye) sonra 500 kişiye, sonra kardeşi Yakup'a, sonra tüm havarilere ve sen sonunda da Pavlus'un kendisine görünmektedir.

İlk yüzyıl Filistin bölgesinde dirilme hadisesine benzer iki fenomen hakkında bilgi sahibiydi. Bunlar hayaletler ve ölen kişinin tekrar hayata dönmesi. Bilindiği üzere hayalet rüyalarda görülen veya kişilerce tahayyül edilerek oluşturulan gerçek olmayan görüntülerdir. Yukarıda gördüğümüz gibi Luka, görünen varlığın hayalet olmasının mümkün olmadığı çünkü ete ve kemiğe sahip olduğunu söyleyerek⁶⁰ açıkça, Pavlus ise İsa'nın manevi bir bedende dirildiğini söyleyerek dolaylı olarak İsa'nın dirilmesini hayalet olarak nitelendirmeye karşı çıkmaktadır. Hem Pavlus hem de Luka İsa'nın yeniden hayat bulmuş bir beden olduğunu reddetmektedir. Pavlus'a göre İsa, fiziki yani tabii bedenden manevi olan dönüşmek suretiyle şekil değiştirmiştir. Bundan dolayı da görüldüğü kişiler onu açık-seçik bir şekilde tanıyamamıştır. Dahası İsa, bazen taraftarlarına görünmüş bazen de ortadan kaybolmuştur. Nitekim yukarıda giriş kısmında ifade ettiğimiz üzere Borg da *resurrection* ve *resuscitation* kelimeleri arasında bir ayırma giderek İsa'nın öldükten sonra tekrar aynı bende hayata dönmediğini, aksine yeni bir varlığa büründüğünü ileri sürmektedir.

Nerede ve kime görüldüğü ve nasıl bir yapıya sahip olduğu konularında İncil derleyicileri ve diğer ilk dönem Hıristiyan yazarları arasında birbirinden farklı rivayetler olduğu ve bu rivayetlerden yola çıkarak ortak bir sonuç çıkarmanın mümkün olmamasından dolayı İsa'nın akıbetinin ne olduğunu ortaya koymamız hiçbir şekilde mümkün görünme-

⁶⁰ Luka, 24:40

mektedir. Nitekim yukarıda da gördüğümüz gibi Yeni-Ahit kaynakları İsa'nın ölümden dirilmesini ve taraftarlarına görünmesiyle ilgili ilk Hıristiyan toplumunda ortaya çıkan farklı rivayetleri ve tecrübeleri nakletmekte yoksa söz konusu olayın nasıl vuku bulduğunu görgü tanıklarına başvurarak tasvir etmemektedir. Haddizatında Hıristiyan düşüncesinde İsa'nın ölümden dirilmesine iman onun bedenine ne olduğu hususu üzerine değil de başta havariler olmak üzere İsa'nın ilk cemaatinin ona olan imanları ve bağlılıklarından dolayı onun ölümünü bir türlü kabul edememeleri sonucunda ilk Hıristiyan cemaatinde yaşanan vizyon ve tecrübelere dayanmaktadır.

İsa'nın akıbetiyle ilgili Hıristiyan kaynaklarında yer alan rivayetlerle ilgili yaptığımız bu analiz ve çözümler bizi şu muhtemel sonuca götürmektedir. İlk yüzyılda Roma işgali altındaki Filistin bölgesinde bir Yahudi peygamberi, gezginci bir vaiz, şifa verici ve sosyal bir önder olarak ortaya çıkan İsa, dönemin Yahudileri kendilerini Roma işgalinden kurtaracak bir Mesih beklentisi içinde olmalarından dolayı kral Mesih olarak algılanmaya başlamış ve kısa sürede etrafına büyük halk kitleleri toplanmaya başlamıştı. Ortaya çıkan bu durum hem bölgeyi işgal altında tutan Romalı idarecileri hem de onların işbirlikçileri durumunda olan dini otoriteyi temsil eden Yahudi din adamlarını rahatsız edince, bu iki grubun işbirliğiyle yakalanan İsa, halkı yönetime karşı isyana teşvik eden potansiyel bir isyankâr olarak görüldüğü için devlete isyan suçuna verilen çarmıh cezasına çarptırılmıştır. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre çarmıha gerilen kişilerin canı normal olarak 24 saat gibi bir zaman diliminde çıkmasına rağmen İsa'nın canı 6 saat gibi çok kısa bir sürede çıkmıştır. Ayrıca yine kaynakların ifadesine göre çarmıha gerilen kişilerin canları kolay çıksın diye ayaklarından kırılmasına rağmen İsa'nın ayakları Romalı askerler tarafından kırılmamıştır. Bu iki nokta ve Kur'an'ın⁶¹ İsa'nın çarmıhta ölmediği yönündeki vurgulu ifadesi bizi şu muhtemel sonuca götürmektedir. Yahudi din adamlarının işbirliğiyle Romalı idareciler tarafından elleri ve ayakları çivilenerek çarmıha gerilen İsa, çektiği acı ve ıstıraptan dolayı bayılınca yetkililer İsa'nın öldüğüne hükmetmiş ve bu arada Arimethealı Yusuf gibi toplumda hatırı sayılır bazı kişilerin tavassutuyla çarmıhtan indirilerek kaya bir mezara konulmuştur.⁶² Burada dikkat edilmesi gereken temel nokta İsa'nın toprağa defnedilmediği, kaya bir mezarın içine konulduğu hususudur. Kanaa-

⁶¹ 4 Nisâ, 157-158.

⁶² İsa-Mesih'in Romalı güçler tarafından yakalanıp vali Pontus Pilatus tarafından çarmıh cezasına çarptırılmasıyla ilgili Hıristiyan rivayetlerinin tarihsel açıdan değerlendirilmesiyle ilgili bkz., Mahmut Aydın, "İsa'ya Ne Oldu? İsa'nın Tutuklanması, Yargılanması ve Çarmıha Gerilmesiyle İlgili İncil Rivayetlerinin Tarihsel Açısından Değerlendirilmesi", *Milel-Nihal: İnan. Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 1/2, 2004, ss. 41-93 (www.dinlertarihi.com).

timizce öldü sanılarak kaya mezara konan İsa bir müddet sonra ayılmış ve kendine gelince de mezarın önündeki taşı yuvarlayarak dışarı çıkmıştır. Bu olaylar Yahudilikte çalışma yasağının olduğu Şabat günü arifesinde olduğu için Pazar sabahına kadar mezara kimse gitmemiş. Pazar sabahı çarmıha gerilen İsa'yı, Yahudi uygulamasına göre defnedemeyen kadın taraftarları defin işlemini tamamlamak için kaya mezara gelip de mezarı boş bulunca önce dehşete kapılmış sonra da mezar etrafında olan kişilerin telkiniyle İsa'nın ölümden dirildiği izlenimine kapılmaya başlamışlar ve bu bilgiyi gidip diğer kişilerle de paylaşmışlardır. Kısaca çarmıhta çektiği acıdan dolayı bayılan İsa'nın kapatıldığı kaya mezarda ayılması taraftarlarınca onun ölümden dirilmesi olarak yorumlanmış ve bu durum yukarıdaki kutsal kitap rivayetlerinde gördüğümüz üzere gelişen Hıristiyan toplumunun beklentilerine ve ilk Hıristiyan cemaati içinde öne çıkan şahsiyetlerin konumlarına uygun olarak yeniden farklı şekillerde yorumlanmış, rapor ve hikaye edilmiştir. Tüm bunların neticesinde de İsa'nın üçüncü günde ölümden dirildiği, taraftarlarına görüldüğü ve onlardan İncil mesajını tüm uluslara yaymalarını talep ettiği, göğe Tanrının yanına yükseltildiği ve dünyanın sonuna doğru tekrar yeryüzüne gelip yarım bıraktığı işi tamamlayarak Tanrısal Krallığı tesis edeceği inancı günümüz Hıristiyanlığının merkezi bir doktrini haline gelmiştir.